

Det sosiale limet

*En normativ diskusjon om verdien av en
nasjonal identitet*

Ida Grøttvik Slettevoll

Masteroppgave ved institutt for statsvitenskap/ SV-
fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2011

Det sosiale limet

En normativ diskusjon om verdien av en nasjonal identitet.

© Forfatter

2011

Det sosiale limet. En normativ diskusjon om verdien av en nasjonal identitet.

Forfatter: Ida Grøttvik Slettevoll

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Forord

Metodekurset STV4020 introduserte meg for første gang for vitenskapsteori og normative spørsmål. Å få anledning til å gjøre et dypdykk i politisk filosofi og vurdere de store spørsmålene om samfunn, individ og identitet har vært både stimulerende og krevende – og til tider har jeg hatt følelsen av å drukne i abstrakte begreper og teoretiske grublerier på nattestid.

Det har vært mange omveier mot målet. Jeg skylder derfor mine to veiledere, Kim Angell og Raino Malnes, stor takk for å ha geleidet meg frem i dette ukjente og til dels ulendte terrenget. Kim – takk for at du har vært så tilgjengelig for konstruktive diskusjoner fra et tidlig stadium og for den tålmodighet du har vist meg. Raino – det har vært et privilegium å dra nytte av din solide erfaring og kompetanse. Takk også til Hege Skjeie og Stina Hansteen Solhøy for engasjerende forelesninger om multikulturalisme og medborgerskap, som inspirerte meg til valg av temaet.

Jeg vil også benytte anledning til å uttrykke min takknemlighet overfor venner og familie, fremfor alt foreldrene mine, som alltid stiller opp som korrekturlesere og støtteapparat. Mamma - for din ubegrensede tro på mine evner, stor omsorg og gode råd om alt fra kommaregler til middagstips. Pappa og Anne Johanne – for å skjemme meg bort med kaffe på senga når jeg er på besøk, korrekturlesing og for gode samtaler. Kristin, Dorte og Jorun – for å ha lest, kommet med nyttige kommentarer og heiarop. Inga – for selskap under de mange skiturene i vinter.

En hilsen går også til mine medstudenter på lesesal 804 – fremfor alt kremjentene Mari, Kari Johanne, Kaja og Ellinor, som har vært mine faste holdepunkter gjennom hele løpet, og Fredrik, som har kommet med nyttige innspill og litteraturtips. Uten deres selskap og fredagens faste kaketradisjon hadde dagene på Blindern vært langt mer dystre. Dere er en fantastisk gjeng og jeg ønsker dere alt godt.

Sist, men ikke minst, til min kjære – Magnus: Du er stabilisatoren i livet mitt. Takk for alle små og store verdifulle øyeblikk vi har sammen.

Forfatteren er ene og alene ansvarlig for alle eventuelle feil og mangler i denne oppgaven.

Antall ord: 29.059

Innholdsfortegnelse

1	INTRODUKSJON	1
1.1	Redegjørelse for problemstilling	2
1.1.1	Avgrensninger	2
1.2	Sentrale begreper	3
1.2.1	Statsborgerskap og samfunnsborgerskap	3
1.2.2	Nasjonal identitet.....	5
1.3	Et normativt utgangspunkt	6
1.4	Metodisk tilnærming.....	7
1.4.1	Normativ analyse	9
1.5	Disposisjon for oppgaven	10
2	DAVID MILLERS SAMFUNNSBORGERSKAP.....	12
2.1	Millers modell for samfunnsborgerskap.....	12
2.1.1	Et republikansk samfunnsborgerskap	13
2.1.2	Et deliberativt demokrati	15
2.1.3	Karakteristikk ved nasjonale identiteter.....	16
2.2	Millers argumenter	19
2.2.1	Sosiale individer og kollektive identiteter.....	20
2.2.2	Spesielle forpliktelser.....	21
2.2.3	Nasjonale identiteter – tilpasset større samfunn	21
2.2.4	Solidaritet som et instrumentelt gode.....	22
2.2.5	Doble forpliktelser gjennom samfunnsborgerskap.....	23
2.2.6	Omfordeling av goder	24
2.2.7	Fleksibel i form og karakter.....	24
2.2.8	Den offentlige kulturens rolle	25
2.2.9	I møte med et kulturelt mangfold.....	26
2.3	Konklusjon	27
3	VERDIEN AV INDIVIDUELL FRIHET.....	29
3.1	Frihet i et pluralistisk samfunn	29
3.1.1	Kymlickas argument.....	30
3.1.2	Implikasjoner for et pluralistisk samfunn	31
3.2	Innvendinger mot Miller	33
3.2.1	Sosial kapital og maktstrukturer	34
3.2.2	Assimilering som en mulighet.....	35

3.2.3	Akseptert som “en av oss”?	37
3.3	Et nødvendig onde?	38
3.4	Konklusjon	39
4	VERDIEN AV SOLIDARITET	40
4.1	Begrepsforståelse	40
4.2	Solidaritet som et gode	41
4.2.1	Identifikasjon som kilde til solidaritet	42
4.3	Premisset om en nasjonal identitet	43
4.3.1	Solidaritet og republikanske dyder	44
4.3.2	Solidaritet og oppslutning om velferdsstaten	47
4.4	Nasjonal identitet og solidaritet	50
4.4.1	En tilstrekkelig faktor?	51
4.4.2	En nødvendig faktor?	52
4.5	Konklusjon	53
5	EN BALANSEGANG: FRIHET OG SOLIDARITET	55
5.1	Konstitusjonell patriotisme	55
5.1.1	En alternativ kilde til solidaritet?	56
5.1.2	Frihet som kjerneverdi	57
5.1.3	De forente immigranter	58
5.1.4	En inkluderende identitet	59
5.2	Nasjonalitetens janusansikt	60
5.2.1	Historiske myter	61
5.3	Et realistisk alternativ?	62
5.3.1	Statenes fysiske utskillelse	62
5.3.2	Individens sosiale kart	63
5.3.3	En idealistisk utopi?	64
5.4	Multikulturalismens løsning	65
5.4.1	Multikulturalisme som politikk	66
5.4.2	Grupperettigheter versus omfordeling	67
5.5	Konklusjon	68
6	OPPSUMMERING	70
	LITTERATURLISTE	76

1 Introduksjon

Vi lever i en folkevandringstid. Krig og naturkatastrofer tvinger mennesker på flukt, samtidig som den pågående globaliseringsprosessen og utvikling av kommunikasjonsteknologi stadig vever verden tettere sammen. Med migrasjon følger pluralisme¹, et særtrekk ved moderne og vestlige stater. Innvandrere sørger for arbeidskraft og kompetanse, men utfordrer samtidig det tradisjonelle og homogene grunnlaget for samfunnsborgerskap. Liberale stater strever med å skape en plattform for et samfunnsborgerskap i tråd med demokratiske rettigheter, som kan skape et fellesskap for individer på tvers av kulturelle og etniske skillelinjer.

Samtidig som en stadig mer globalisert og internasjonal økonomi, rettsforståelse og migrasjon rokker ved nasjonalstaten i sin opprinnelige form, har trenden i Europa gått mot en stadig strengere innvandringspolitikk. Mens statene vokter sine grenser og politikere hevder at multikulturalismen² er død, er en nasjonal diskurs på full fart inn i innvandrerdebatten. Etter 11. september har mistroen mot muslimske grupper økt og populistiske partier på fremmarsj erklærer at tilstedeværelsen av disse etniske og religiøse gruppene truer den nasjonale kultur.

Dette paradokset reiser spørsmålet om en nasjonalistisk forståelse av samfunnsborgerskapet er på retur. Det moderne individet står overfor en globaliseringsprosess med økende mobilitet, fleksibilitet og grensesprengende kommunikasjonsteknologi. Et åpnere og friere samfunn gir flere muligheter, men kanskje er det også slik at mer rotløshet gir større behov for tilhørighet, identitet og et sosialt fellesskap.

David Miller fremmer en moderat form for nasjonal identitet som grunnlag for samfunnsborgerskap. Han argumenterer for at det kun er en nasjonal identitet som kan skape den følelse av forpliktelser og solidaritet som et velfungerende samfunnsborgerskap er avhengig av. Kritikere som hevder at en sterk nasjonalfølelse øker risikoen for fremvekst av totalitære stater og undertrykkelse av minoritetsgrupper, blir avvist. Miller hevder at en felles nasjonal identitet ikke bare kan styrke republikanske idealer³ og demokratiske prinsipper, men at det også representerer en løsning på utfordringen med inkludering i et pluralistisk samfunn.

---

¹ En oppfatning om at samfunnet består av en rekke forskjellige etniske, kulturelle og religiøse grupper innenfor en stat som følge av migrasjon.

² Multikulturalisme betegner her en politisk tilnærming for å håndtere pluralisme, som går ut på anerkjennelse av kulturelle forskjeller og etablering av særegne grupperettigheter.

³ Republikanske idealer innebærer borgernes evne til aktiv deltakelse i den politiske praksis, samt vilje til å samarbeide og hjelpe hverandre hvis nødvendig. Millers beskrivelse i kap. 2.

1.1 Redegjørelse for problemstilling

Denne oppgaven tar sikte på å undersøke det moralske grunnlaget for en nasjonal forståelse av samfunnsborgerskapet med utgangspunkt i Millers fremstilling. Samfunnsborgerskapet kan sies å være et felles referansepunkt for individene i et samfunn, mens nasjonalitet kan gi en slik form for tilhørighet og identitet innhold gjennom felles karakteristikker, som binder individene sammen i et samfunn. Gjennom en normativ analyse vil jeg vurdere om et samfunnsborgerskap med særlig vekt på nasjonal identitet kan forsvares i et moderne samfunn. Overordnet problemstilling for denne oppgaven lyder:

Bør en nasjonal identitet ligge til grunn for et samfunnsborgerskap i pluralistiske stater?

Dette spørsmålet reiser en rekke normative dilemmaer. Problemstillingen forbinder aktuelle og kontroversielle temaer om integrering og innvandring med mer tidløse spørsmål om det gode samfunn. Nasjonalitet vekker trolig motstridende følelser hos oss. På den ene siden knytter vi det til positive opplevelser og jubel under feiring av idrettsarrangementer eller nasjonaldager. På den andre siden gir det oss negative konnotasjoner om krig, autoritære regimer og undertrykkelse. Ved å vurdere nasjonalitet som kilde til en kollektiv identitet fra et moralsk ståsted, håper jeg å kaste nytt lys over den pågående debatten i Europa.

1.1.1 Avgrensninger

David Miller har en pluralistisk tilnærming til rettferdighet. Han er opptatt av at vår moral er basert på levd erfaring og empiriske belegg. Millers forståelse av rettferdighet hviler igjen på en *partikularistisk logikk*, som betyr at vi vil ha større forpliktelser overfor våre nærmeste og at ikke alle mennesker teller likt i vår praktiske moralske tenkning. Miller (1995: 51-52) beskriver en form for relasjonsetikk, som tar høyde for at de valgene vi tar avhenger av våre mange ulike relasjoner – gjennom familie, frivillig foreninger, religiøse samfunn, nasjonen. Alle disse stiller krav til oss, og det finnes ikke et enkelt overordnet perspektiv som ordner eller rangerer disse kravene. Derfor argumenterer Miller for at det er flere kilder til rettferdighet, i motsetning til for eksempel John Rawls, som hevder det finnes en overordnet forståelse av rettferdighet.

Mye av kritikken som er rettet mot Miller dreier seg nettopp om en skepsis til en slik partikulær logikk i motsetning til en universell moral. Blant andre Brian Barry (1996: 430)

hevder at Miller overser at etikk og moral er universell i sin natur. I denne oppgaven vil jeg ikke gå inn på denne debatten og heller ikke vurdere kritikken fra kosmopolitisk og feministisk hold⁴. I denne oppgaven forstås samfunnsborgerskap som en politisk størrelse *innenfor* nasjonalstatens grenser.

Jeg er dessuten først og fremst opptatt av betydningen av en nasjonal identitet i *pluralistiske stater*. Pluralisme kan imidlertid forstås på flere måter, så det er behov for en presisering. I denne sammenheng forstås pluralisme som en beskrivelse av et samfunn, som består av en rekke ulike grupper med ulike identiteter og interesser på bakgrunn av for eksempel kulturelt opphav og religiøs tilhørighet. I hovedsak er jeg opptatt av pluralisme som følge av migrasjon. I norsk offentlighet defineres gjerne en *innvandrere* som “en person født i utlandet med to utenlandske foreldre som selv er innvandret til landet” (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 2010). Med andre ord en svært generell beskrivelse. Jeg er nødvendigvis mer interessert i de innvandrere som kommer fra en vesentlig *annerledes* kulturell bakgrunn enn majoritetsbefolkning, og som således bidrar til å gjøre samfunnet mer pluralistisk.

1.2 Sentrale begreper

Oppgavens problemstilling inneholder flere abstrakte og komplekse begreper, så det er nødvendig å klargjøre hvordan de forstås i denne oppgaven.

1.2.1 Statsborgerskap og samfunnsborgerskap

Et statsborgerskap er først og fremst *et juridisk forpliktende bånd* mellom stat og individ, som består av både rettigheter og plikter. Hva disse rettighetene og pliktene inneholder varierer fra land til land. Når en person får innvilget statsborgerskap i et land kommer dette blant annet til uttrykk som identifikasjon, i form av et pass, som gir en frihet til å krysse landegrensene. Statsborgerskapet gir også rett til å oppholde seg og arbeide i landet samt juridisk beskyttelse. Politiske rettigheter betyr at statsborgere kan delta politisk ved å stemme til valg. Samtidig innebærer statsborgerskapet enkelte plikter, som *militærtjeneste* og betaling av skatt. I de fleste moderne samfunn er også statsborgerskapet knyttet til velutbygde velferdssystem, som gir innbyggerne rett på helsetjenester, utdanning og barnehage. Statsborgerskapet er en

---

⁴ David Miller gir en mer utfyllende beskrivelse i *Principles of Justice* (1999). For en feministisk og kosmopolitisk kritikk, se Iris M. Youngs *Inclusion and Democracy* (2002).

formalisering av et fullverdig medlemskap i staten⁵. Hva slags funksjon dette medlemskapet har for den enkelte borger beskrives i landets lovverk.

Naturaliseringsregler⁶, vilkår for tildeling av statsborgerskap i de enkelte land, gir oss en idé om grunnlaget for individers juridiske status i det enkelte land (Brochmann 2002: 61). Slike naturaliseringskriterier gir oss imidlertid en nokså begrenset forståelse av hva det vil si å være et fullverdig medlem av et samfunn innenfor en stat. Innenfor en stat kan vi tenke oss at individer på ulike måter og i ulike sammenhenger er avhengig av en forbindelse til samfunnet. En medbestemmelsesprosess foregår gjennom valg, men det finnes også en rekke andre kanaler for deltakelse. Her er vi inne på ideen om *sivilsamfunnet*, en offentlig arena der individer samhandler rundt felles interesser, formål og verdier. Vi møter hverandre på den årlige dugnaden i nabolaget, når vi gjør frivillig arbeid for den lokale fotballklubben eller som medlem av en interesseorganisasjon for naturvern. Gjennom deltakelse og engasjement kan vi tenke oss at individet får en status og identitet som medborger. Denne formen for sosiale bånd kan gi den enkelte en subjektiv følelse av tilhørighet og fellesskap.

Det norske begrepet *statsborgerskap* fanger ikke opp denne sosiale dimensjonen av medborgerskap i samme grad som det engelske begrepet *citizenship*. Brochmann (2002: 56) introduserer derfor begrepet *samfunnsborgerskap*, som ikke bare betegner individets forhold til staten, men også individets rolle som medborger i et samfunn. Til grunn for dette begrepet ligger antakelsen om at individet har behov for en følelse av tilhørighet og fellesskap med sine medborgere for å realisere sine rettigheter og plikter. I denne oppgaven er jeg først og fremst opptatt av samfunnsborgerskap i denne bredere og sosiale betydningen. Det dreier seg altså ikke bare om individets forhold til staten, men forbindelsen mellom samfunnsborgerne. Jeg er særlig interessert i ideer om hva slags identitet samfunnsborgerskapet kan og bør tilby i et pluralistisk samfunn. Vi kan si at samfunnsborgerskapet er en form for politisk tilnærming til individers sosiale behov for anerkjennelse og tilhørighet i et samfunn, og det er stor uenighet om hva som bør være grunnlaget for en slik modell og hva vi ønsker å oppnå.

---

⁵ T.H. Marshalls *Citizenship and Social Class* (1950) introduserte inndelingen i sivile, politiske og sosiale rettigheter.

⁶ *Naturalisering* betegner en prosess der en person blir statsborger i et land, som ikke er hans eller hennes opprinnelsesland. De fleste land opererer med ulike kriterier for naturalisering.

1.2.2 Nasjonal identitet

Identitet kan forstås som et kulturelt og psykologisk uttrykk for hvordan en person, en gruppe eller en organisasjon oppfatter seg selv. Vi skiller som regel mellom personlig og kollektiv identitet. *Personlig identitet* er det som gjør hver og en av oss unike, altså summen av alle våre særegne egenskaper:

Med "individualitet" menes personlig identitet; det som gjør *meg* unik og forskjellig fra alle andre. Alle mennesker er forskjellige fra alle andre mennesker i en slik forstand; de er til syvende og sist bare identiske med seg selv. Alle de andre identitetene vi måtte ha, tilhørighetene vi måtte føle til ulike fellesskap, holdes sammen og møtes der, i selvet, som naturligvis står i en særstilling i forhold til våre øvrige identiteter (Hylland Eriksen 1997: 36).

Kollektive identiteter refererer til individers følelse av tilhørighet til en bestemt gruppe. Det finnes en rekke ulike grunnlag for slike kollektive identiteter, basert på egenskaper som kjønn, klasse, etnisitet og religion, for å nevne noen. Ifølge Bakke (1995: 468) er kollektive identiteter på den ene siden *subjektive*, altså som ideer vi bærer med oss i vår bevissthet om hvem vi er og hvem vi hører sammen med. På den annen side er de *objektive*, i betydning av mer eller mindre klare kriterier for hvem som tilhører gruppen. Våre ulike kollektive identiteter er gjerne "overlappende" (Hylland Eriksen 1997: 39) og "kontekstavhengige" (Østerud 1994: 25), som vil si at vår selvoppfatning avhenger av hvilke situasjoner vi er i. Gjennom ulike faser av livet vil disse ulike merkelappene følge oss, de vil være knyttet til de ulike sosiale rollene vi besitter. Noen vil være flyktige og vage, andre mer stabile og mer konkrete.

En nasjonal identitet er en form for kollektiv identitet. En vanlig oppfatning er at en nasjonal identitet ikke bare defineres innenfra gjennom de egenskapene borgerne har til felles, men også utenfra, ved å legge vekt på hva som skiller den nasjonale gruppen fra andre etniske og nasjonale grupper.

Nasjonal identitet er ikke et gitt historisk faktum, men et spørsmål om tolkning og situasjonsbetinget selvforståelse. Den er ikke en objektiv egenskap, men heller ikke subjektivt vilkårlig. Den nasjonale identiteten forutsetter en tolkning av egenart, et valg av røtter, en holdning til alternative tradisjoner og kulturformer (Østerud 1994: 26).

I kapittel 2 vil jeg presentere Millers definisjon av hva som skiller en nasjonal identitet fra andre kollektive identiteter.

1.3 Et normativt utgangspunkt

Samfunnsborgerskapet som idé handler om det gode liv og samfunn, hva slags forhold et individ bør ha til staten og til sine medborgere. Dette temaet reiser en rekke normative spørsmål om tilhørighet, rettferdighet, deltakelse og forpliktelse. At spørsmålene er av normativ karakter betyr at de omfatter oppfatninger om hvordan samfunnet *bør* være eller hvordan individene *bør* oppføre seg.

En vanlig teoretisk distinksjon i den faglige litteraturen om samfunnsborgerskap er skillet mellom *liberalisme* og *kommunitarisme*⁷. De to ulike teoretiske skolene skiller seg i all hovedsak fra hverandre når det gjelder forståelsen av individets natur, som medfører at de konkluderer ulikt om hvilke goder et samfunnsborgerskap bør vektlegge (Kymlicka 2002: 284). Mens liberale teorier vektlegger samfunnsborgerskapets *rettigheter*, har kommunitære bidrag mer fokus på *forpliktelser*. Til grunn for liberalismen ligger et syn på individet som en rasjonell og autonom aktør, hvis valg er basert på den frie vilje og egeninteresse. Teoretikere innenfor den kommunitære tradisjonen er opptatt av at modeller for samfunnsborgerskap først og fremst må forstå individet i lys av sine sosiale tilknytninger.

Skillet mellom liberalisme og kommunitarisme kan til en viss grad fungere som et teoretisk bakgrunnsteppe, men jeg vil understreke at distinksjonen ikke må overdrives. De fleste teorier om samfunnsborgerskap henter elementer fra både liberal og kommunitær teori for å forsvare sine modeller. Samtidig kan denne distinksjonen gi en påminnelse om to sentrale retningslinjer som ligger til grunn for normative modeller for samfunnsborgerskap. For det første illustrerer dette skillet hvordan verdimeslige vurderinger om samfunnsborgerskap er basert på noen empiriske antakelser om *menneskets natur*. For det andre viser det hvordan utviklingen av normative modeller for samfunnsborgerskap tar sikte på å balansere mellom individuelle interesser på den ene siden, og kollektive goder på den andre. Disse prinsippene for teorier om samfunnsborgerskap vil stå sentralt i min metodiske tilnærming.

---

⁷ John Rawls representerer den liberale siden, mens blant andre Charles Taylor (1989) og Benjamin Barber fremmer den kommunitære kritikken.

1.4 Metodisk tilnærming

Teorier om samfunnsborgerskap skiller seg fra den rådende politiske debatten på en vesentlig måte. Mens den sterkeste retorikeren gjerne går seirende ut av politiske debatter, vil kriteriene om logisk gyldighet og rasjonell overbevisning være avgjørende for om argumentasjonen i normativ politisk teori vinner frem, påpeker Malnes (1992: 117-118). Han fastslår at til tross for at politiske filosofer vil være mer opptatt av logikk en praktisk gjennomførbarhet, så har normativ teori en tosidig oppgave. I tillegg til at den går ut på å etablere gyldige prinsipper som kan skille rett fra galt, vil den samtidig forsøke å påvirke den sosiale verden de beskriver, ved å undersøke, forsvare og kritisere det intellektuelle grunnlaget for praksiser og institusjoner. Derfor konkluderer Malnes med at overveielser om gjennomførbarhet bør inkorporeres som en eksplisitt del av politisk teori.

Both a blind trust in the force of reason and an exclusive preoccupation with psychological and institutional mechanisms are out of place (Malnes 1992: 131).

En slik praktisk tilnærming til normative idealer må ta høyde for *individets natur* – og ikke minst dets *begrensninger* (Malnes 1992: 125-126). Menneskers tendens til å handle i tråd med deres *egeninteresse* blir regnet som den største begrensningen på deres mangel på motivasjon for å handle etter etiske prinsipper. Også Nagel (1980: 197-198) poengterer at etikk ikke bare handler om ideer, men at normativ teori også kan gi rom for å veilede politikk. Motivasjonen bak politisk teori er at det alltid er mer der ute som kan oppdages, at våre nåværende institusjoner og forståelser befinner seg på et nivå i en ubestemt utviklingsprosess. Når vi forsøker å løse etiske problemer, ønsker vi å finne ut hvordan vi skal leve og hvordan vi skal bygge opp våre sosiale institusjoner – vi etterstreber å utvikle et mer presist bilde av verden og menneskene i den:

Still, the premise of this view of ethics as a subject for rational development is that motives, like beliefs, can be criticized, justified, and improved – in other words that there is such a thing as practical reason (Nagel 1989: 199).

Sammenhengen mellom idealet om sosial rettferdighet og den praktiske gjennomførbarheten står også sentralt i Millers (1995) modell. I en nylig utgivelse forklarer han sin egen metodiske tilnærming ved å vise til Hume:

According to Hume, the very idea of justice presupposes certain contingent features of the human condition, namely that resources are scarce relative to human desires, human benevolence is limited,

and external goods can be readily transferred from person to person. In the absence of these features, there would be no need to have principles of justice to regulate the distribution of resources: “if men were supplied with every thing in the same abundance, or if every one had the same affection and tender regard for every one as for himself; justice and injustice would be equally unknown among mankind” (Miller 2007: 18).

Miller ønsker å illustrere hvordan selve ideen om rettferdighet forutsetter særtrekk ved den menneskelige tilstand, nemlig ressurser det er knapphet på, at menneskers vilje er begrenset og at eksterne goder kan overføres fra person til person. I fravær av disse særtrekk ville det ikke være behov for prinsipper om rettferdighet for å regulere omfordeling av goder. Også Rawls (1993: 37) påpeker dette: Alle regimer kan ikke regnes som liberale, for ellers vil ikke liberalismens egne prinsipper om toleranse for andre måter å ordne samfunnet på ha noen verdi.

Inspirert av John Rawls konsept plasserer Miller (2007: 19-20) seg innenfor *realistisk utopia*, en teori som forsøker å presse mot grensene av hva som er en praktisk mulighet – med andre ord fastsette prinsipper for en verden som er bedre enn vår nåværende, men fremdeles gjennomførbar gitt det vi vet om den menneskelige natur og lovene som styrer den. Problemet er å vite hva grensene for praktisk mulighet faktisk er, og her må vi stole på gjetning og spekulasjon, og argumentere som best vi kan for at den sosiale verden vi ser for oss er mulig og kanskje til og med eksisterer i utgangspunktet, påpeker han. Noen ganger kan vi basere våre spekulasjoner på belegg fra fortiden eller nåtiden. Den underliggende ideen er at rettferdighet er en dyd, som har til hensikt å regulere menneskers oppførsel og deres institusjoner, og må derfor reflektere bestemte fakta om oppførsel og institusjoner.

If the theory abstracts too far from prevailing circumstances, it is liable to become a merely speculative exercise, of no practical use in guiding either our public policy or the individual decisions we make as citizens (Miller 2007: 18-19).

Analysen i denne oppgaven vil ta sikte på å finne frem til en posisjon, som er i tråd med Millers metodiske utgangspunkt om en realistisk utopia. Jeg vil altså sikte på å finne frem til en realitetsforankret modell for samfunnsborgerskap, der sosial rettferdighet og individuell frihet fungerer som postulerte verdipremisser.

1.4.1 Normativ analyse

Den normative analysen tar sikte på å synliggjøre, presisere og problematisere verdipremisser (Badersten 2006: 22). Den normative analytiker går altså kritisk til verks ved å vurdere de empiriske og normative premissene argumentene hviler på.

Det vi interesserer oss for er istället värdeomdömen som har någon form av intersubjektiv giltighet. Det vill säga, det som interesserar oss är främst värdeomdömen av moralisk eller samhällsorienterad karaktär, vars innebörd inte är godtycklig och som kan ges mening för fler än det värderande subjektivet självt (ibid: 23).

I første del av analysen gransker jeg oppbygging av normative argumenter hos Miller. *Normative argumenter* dreier seg om utsagn om noe vi *bør* gjøre, det “gjelder sosiale og politiske avgjørelser, som berører grupper av mennesker eller hele samfunn” (Engelstad m. fl. 2005: 349). Jeg undersøker hva slags elementer de består av: verdipremisser og deskriptive og premisser. Ved å gå argumentasjonen etter i sømmene av og skille mellom hvilke deskriptive og normative premisser som avgjør modellens fokus, retning og innhold, håper jeg at nye perspektiver kan komme til syne. *Verdipremisser* er basert på oppfatninger om hva som er ønskelig i et samfunn. Slike premisser rettferdiggjøres gjennom logisk og rasjonell argumentasjon om verdispørsmål (Badersten 2006: 22). *Deskriptive premisser* er antakelser om hvordan verden ser ut. Deskriptive premiss er oppfatninger som har “en begrunnelse som er god nok til å gå ut fra at den aktuelle oppfatningen er en sterk *sannhetskandidat*”, ifølge Engelstad (m. fl 2005: 345). I motsetning til verdipremisser, trenger en videre belegg for empiriske påstanden, som kan være knyttet til observasjon: erfaringsmaterialet, som for eksempel statistiske funn. Kausale deskriptive argumenter inneholder en antakelse om en bestemt årsakssammenheng.

I andre del av analysen vil jeg vurdere holdbarheten av disse argumentene. For at argumentet skal være holdbart, er det viktig at konklusjonen følger av de oppstilte premissene (Badersten 2006: 96). På den ene siden vil jeg undersøke om de deskriptive premissene er sanne, om de har hold i virkeligheten. På den andre siden vil jeg vurdere om verdipremissene har krav på vår oppslutning. Jeg ser også på om det er motsetninger og spenninger mellom dem. Til slutt vil jeg presentere en posisjon, som jeg mener kan reflektere verdipremissene i størst mulig grad. I analysen vil jeg vektlegge de metodiske prinsippene om intersubjektivitet og språklig presisjon. *Intersubjektivitet* handler om å synliggjøre de prinsipper og veivalg som ligger til grunn for en undersøkelse. Innenfor rammen av normativ analyse innebærer

intesubjektivitet at resonnementet og argumentene skal være gjennomsliktige og gjøres tilgjengelig for så mange som mulig, ifølge Badersten (2006: 76). Videre er *språklig presisjon* avgjørende for den normative analysen. Jeg vil ta sikte på å argumentere for mitt synspunkt på en systematisk, åpen og konsistent måte.

1.5 Disposisjon for oppgaven

I kapittel 2 redegjør jeg for Millers posisjon. Han presenterer en modell for samfunnsborgerskap, som består av tre komponenter: et republikansk samfunnsborgerskap, et deliberativt demokrati og en nasjonal identitet. Disse ulike delene ser han som gjensidig avhengig av hverandre. Et republikansk samfunnsborgerskap bidrar ved å stille krav til borgerne om aktiv deltakelse og på generell basis fremme fellesskapets interesser. Disse idealene kan bare realiseres ved at en nasjonal identitet sørger for en felles følelse av solidaritet og tillit, mens et deliberativt demokrati etablerer en rettferdig balanse mellom alle parter i et pluralistisk samfunn. Millers mest sentrale påstand er at karakteristikkene ved en nasjonal identitet kan gjøre det mulig å oppnå idealet om sosial rettferdighet. Han argumenterer dessuten for at en slik modell ikke vil komme i konflikt med verdien av individuell frihet i pluralistiske samfunn. Dette løser han ved at det deliberative demokrati inkluderer minoriteter i den offentlige debatt om hva den nasjonale identitet skal være.

I kapittel 3 fremmer jeg et argument om at individuell frihet bør være en kjerneverdi i teorier om samfunnsborgerskap, med utgangspunkt i redegjørelsen til den liberale teoretikeren Will Kymlicka. Deretter undersøker jeg om Miller inkluderer denne verdien i sitt resonnement og kommer frem til at han ikke bevarer denne verdien i tilstrekkelig grad. Jeg påstår at det ujevne maktforholdet som ofte er mellom majoriteten og minoriteter i samfunnet kan hindre innvandrere å delta i den offentlige debatt. Jeg problematiserer også spørsmålet om en nasjonal identitet som grunnlag for et samfunnsborgerskap kan være inkluderende for nye borgere eller om en slik modell tvert om kan være frihetskrenkende eller ekskluderende.

Hensikten med kapittel 4 er å utdype implikasjonene av Millers instrumentelle verdipremiss om solidaritet. Jeg vil med andre ord undersøke hans påstand at det kun er en nasjonal identitet som kan bringe frem den grad av solidaritet som er nødvendig for å nå idealet om sosial rettferdighet. På den ene siden presenterer Miller solidaritet som en forutsetning for at individer er villig til å oppføre seg solidarisk overfor sine medborgere. På den andre siden

fremstiller han solidaritet som grunnlaget for praksiser for omfordeling, etablert gjennom velferdsstaten. Jeg anerkjenner betydningen en nasjonal identitet kan ha for å bringe frem solidaritet, men hevder samtidig at viljen til å handle solidarisk trolig er betinget av fellesskapsfølelsens styrke, men ikke minst av felleskulturens *innhold*. Videre viser jeg til undersøkelser som peker i retning av at tillit til de statlige institusjonene og en felles sosialdemokratisk ideologi er avgjørende for å etablere velferdsordninger. Dersom det er riktig at et bestemt innhold er avgjørende for å bringe frem en følelse av solidaritet, påpeker jeg at det tyder på at en nasjonal identitet verken er en tilstrekkelig eller en nødvendig faktor. Dette reiser spørsmålet om sosial rettferdighet kan oppnås uten nasjonal identitet, dersom de gitte forutsetningene er tilstede.

I kapittel 5 presenterer jeg konstitusjonell patriotisme, slik teorien er fremstilt av Habermas og Mason, som et alternativ til Millers modell. En slik tilnærming kan til en viss grad kan bringe frem solidaritet og omfordeling i et samfunn, samtidig som den danner en mer legitim posisjon i et pluralistisk samfunn. Ved å skille en felles politisk kultur fra nasjonale myter, viser jeg at et konstitusjonelt samfunnsborgerskap i større grad kan være i tråd med inkludering av kulturelle minoriteter og verdien av individuell frihet. Problemet med en slik posisjon er at den er basert på en rekke ideelle forutsetninger, blant annet staters evne til å være nøytrale. Kymlicka avviser at dette er en realistisk fremstilling og introduserer derfor grupperettigheter som et mulig tiltak for å sikre individuell frihet. En slik juridisk løsning kan garantere minoriteters rett til å følge egne overbevisninger og verdier, er det mer usikker om en slik multikulturell politikk faktisk vil styrke eller svekke det sosiale limet i samfunnet. De empiriske eksemplene er sprikende.

2 David Millers samfunnsborgerskap

I dette kapittelet vil jeg presentere en modell for republikansk samfunnsborgerskap tuftet på en nasjonal identitet, slik den er fremstilt i David Millers bok *On Nationality* (1995), essaysamlingen *Citizenship and National identity* (2000) og enkelte fagartikler.

Millers modell består av tre hovedkomponenter: et republikansk samfunnsborgerskap, et deliberativt demokrati og en nasjonal identitet. Jeg vil først gjengi Millers beskrivelse av et republikansk samfunnsborgerskap og deliberativt demokrati, for deretter å presentere de karakteristikkene ved en nasjonal identitet som han vektlegger. Etter at David Millers modell for samfunnsborgerskap er introdusert vil jeg gjengi hans begrunnelse for hvorfor nasjonal identitet er verdifullt for individer og hvorfor den republikanske modellen for samfunnsborgerskap er noe vi bør strekke oss etter i dagens samfunn. Deretter viser jeg hvordan Millers idé om samfunnsborgerskap er betinget av et sammensatt menneskesyn, som både vektlegger våre sosiale relasjoner og vår rasjonelle atferd⁸. Etersom han ser nasjonalitet som en særlig sterk kilde til personlig identitet, antar han at en nasjonal identitet innebærer en følelse av forpliktelser overfor hverandre i et politisk samfunn. Miller regner solidaritet som en verdifull egenskap ved et samfunn, som er nødvendig for at individer vil samarbeide om kollektive goder. Dermed vil de for eksempel være villige til å bidra til omfordeling av goder slik at målet om sosial rettferdighet kan oppnås.

2.1 Millers modell for samfunnsborgerskap

Miller (2000: 2) kaller sitt politiske utgangspunkt for *sosialdemokratisk*, i den forstand at målet med hans modell er å oppnå idealet om sosial rettferdighet, som vil si en viss grad av likhet gjennom omfordeling av velferdsgoder. Han beklager at målet om å oppnå sosial rettferdighet gjennom demokratiske midler står overfor det han oppfatter som flere trusler i dagens samfunn. Nasjonal tilhørighet og statens makt er utfordret av særlig tre trender etter Millers syn: en sosial og økonomisk globaliseringsprosess, utbrytergrupper innenfor staten og nye former for identitetspolitikk basert på etnisitet, kjønn og seksualitet.

Han beskriver idealet om sosial rettferdighet på denne måten:

---

⁸ Rasjonell atferd betegner i denne sammenheng at individer tar valg i tråd med sine egeninteresser.

Social justice [...] refers to the distribution of rights, opportunities, and resources among the members of large societies, and the idea emerged only when it became possible to see that distribution as arising from the workings of social institutions – laws of property and contract, the organization of work, the tax system, the provision of public services, and so forth – and therefore as alterable by political action, and especially by the state (Miller 2007: 12-13).

For å oppnå sosial rettferdighet er det nødvendig å styrke den historiske koblingen mellom nasjon og stat, mener Miller. Han er derfor opptatt av at samfunnsborgerskap og nasjonalitet som prinsipper for å organisere politikk henger nøye sammen. Til grunn for Millers modell for samfunnsborgerskap ligger inspirasjon fra den republikanske tradisjonen og idealet om et deliberativt demokrati. Han argumenterer for at det republikanske samfunnsborgerskapet stiller krav til borgernes egenskaper og vektlegger særlig *aktiv deltakelse*, mens et deliberativt demokrati fremmer en *åpen og fri diskusjon*. For at en slik modell skal være realistisk er det imidlertid nødvendig at borgerne har en reell opplevelse av at de har noen forpliktelser overfor hverandre, som fremmer en følelse av solidaritet. Millers sentrale kausale argument er at det er nærliggende å tro at en nasjonal identitet kan være kilde til de forpliktelser som et republikansk samfunnsborgerskap er avhengig av.

2.1.1 Et republikansk samfunnsborgerskap

David Miller fremmer en modell for republikansk samfunnsborgerskap som avhenger av prinsippet om nasjonalitet:

[...] the form of citizenship that I advocate, which I call republican, is feasible only where it call upon the ethical resources of a national community (Miller 2000: 1).

Et viktig poeng for Miller (ibid: 82) er at hans modell for republikansk samfunnsborgerskap er avgrenset til nasjonale politiske samfunn i motsetning til de som fremmer en transnasjonal eller kosmopolitisk forståelse. Samfunnsborgerskapet forstås mer som en *rolle* borgeren får som fullverdig medlem av sitt nasjonale samfunn fremfor en lovmessig *status*. Å være en samfunnsborger innebærer altså at en tenker og oppfører seg på en bestemt måte: En må ha en tilstrekkelig mengde av det som i den gamle republikanske tradisjonen kalles *civic virtues*, samfunnsborgerens dyder.

For Miller (ibid: 53) er det særlig sentralt hvilke *normative forutsetninger* den republikanske forståelsen av samfunnsborgerskapet hviler på. Han vektlegger fremstillingen av samfunnsborgeren som er aktivt med på å skape den fremtidige kursen for sitt samfunn. Han

hevder at republikanisme ikke avviser den liberale oppfatningen av samfunnsborgerskap med fokus på individers rettigheter, men at modellen i tillegg legger vekt på idealer om hvordan samfunnsborgeren bør tenke og oppføre seg. Samfunnsborgeren er en person som identifiserer seg med det politiske samfunnet som hun eller han tilhører, og er i tillegg en person som er forpliktet til å arbeide for *et felles gode*⁹ gjennom aktiv deltakelse i det politiske livet:

On this model, people acting in political forums should adopt an inclusive identity as citizens who transcend their sectional identities as women, members of ethnic minorities, etc. It is important for democratic politics that all perspectives should be represented in the political arena, but in reaching policy decisions, citizens should set aside their personal commitments and affiliations and try to assess competing proposals in terms of shared standards of justice and common interest (Miller *ibid*: 65).

Millers (*ibid*: 83) republikanske samfunnsborgerskap består av fire komponenter. For det første nyter den republikanske borgeren godt av *like rettigheter*, som er nødvendig både for at individer skal nå private mål og for å utspille sin offentlige rolle. For det andre er det basert på *tilsvarende forpliktelser* til disse rettighetene, som det å respektere loven og betale skatt. For det tredje må den republikanske borgeren være villig til å ta aktive grep for å forsvare rettighetene til andre medlemmer av det politiske samfunnet, og på en mer generell basis fremme *fellesskapets interesser*. Den republikanske tradisjonen vil for eksempel forvente at samfunnsborgeren er en person som er villig til å hjelpe en medborger som kolliderer på gaten og som blander seg inn dersom han kan forhindre en kriminell handling. Miller trekker frem Philip Lawrence som et eksempel på en person trolig briter tenker på som en god samfunnsborger, rektoren som ble knivstukket og drept da han forsøkte å beskytte en av sine elever i et gjengangrep utenfor skolen. Den fremste dyd for en samfunnsborger er viljen til frivillig å gjøre det offentlige samfunnet en tjeneste når behovet er der. Tradisjonelt la republikanismen særlig vekt på militærtjeneste, men Miller poengterer at det meste av offentlig ytelse i dag foregår i sivilsamfunnet. For det fjerde spiller samfunnsborgeren en *aktiv rolle* på de formelle og uformelle politiske arenaer.

For Miller (*ibid*: 84) er ikke politisk deltakelse bare viktig for å kontrollere myndighetenes utskielser eller for å fremme sine særinteresser. Vel så viktig er det at det er en måte å uttrykke sine forpliktelser overfor samfunnet. Fordi samfunnsborgere identifiserer seg med samfunnet de tilhører er det naturlig at de også ønsker innflytelse. Og de vil også ønske så

---

⁹ “The goods that are created through active citizenship are public benefits, whether in the tangible form of the restored village hall, or in the less tangible form of having laws and policies that reflect the majority’s wishes are to that extent seen as legitimate” (Miller 2000: 85).

langt det er mulig å oppnå enighet med sine medborgere. *Konsensus* må være det ordnende ideal for et republikansk samfunnsborgerskap. Miller påpeker at spørsmålet en må stille seg er ikke hvorvidt det er realistisk at ethvert medlem av et samfunn kan oppføre seg perfekt etter de republikanske standarder, men hvorvidt det politiske liv i moderne demokratier kan veiledes av det republikanske ideal, i den forstand at det fungerer som et referansepunkt når vi undersøker hvor godt våre institusjoner og praksiser fungerer.

Det republikanske samfunnsborgerskapet er krevende på to måter. For det første forutsetter det at borgerne er *tilstrekkelig motivert* til å utøve de oppgaver som samfunnsborgerskapet omfatter. Godene som skapes gjennom et aktivt samfunnsborgerskap er først og fremst offentlige goder, ikke personlige goder. For det andre forplikter et republikansk samfunnsborgerskap borgerne til å handle *ansvarsfullt*. Dette innebærer at de handler for fellesskapets beste mer langsiktig. Fremfor alt må de være villige til å sette til side personlige interesser fremfor ønske om å oppnå demokratisk konsensus.

Miller argumenter for at et republikansk samfunnsborgerskap *bør* fremme:

1. Like rettigheter
2. Tilsvarende forpliktelser
3. Fellesskapets interesser
4. Aktiv deltakelse

via:

- a. motiverte og b. ansvarlige borgere

der:

- c. Målet er konsensus

2.1.2 Et deliberativt demokrati

If republican citizenship is to function successfully among the people with different styles of life and cultural values, it is essential that decision-making bodies, at whatever level they operate, should come as close as possible to this deliberative ideal (Miller 2000: 4).

Millers modell bygger videre på en annen komponent som han kaller et deliberativt demokratisk system. Han definerer et demokratisk system som deliberativt i den grad

avgjørelsene som tas reflekterer åpen diskusjon blant deltakerne, med mennesker som er villig til å lytte til andres synspunkter og ta hensyn til andres interesser, og modifisere sine meninger i overensstemmelse med dette, ifølge Miller. I et deliberativt demokrati trenger ikke den endelige beslutningen å være fullstendig basert på samtykke, men den må representere en *rettferdig balanse* mellom de ulike partene. Denne idealtypen for et demokrati møter minst tre vilkår: det er *inkluderende* i den forstand at demokratiets medlemmer tar del i avgjørelsene på lik linje, det er *rasjonelt* i den forstand at avgjørelsene som blir tatt er bestemt av fornuft og det er *legitimt* på den måten at hver enkelt deltaker kan forstå hvorfor og hvordan utfallet av diskusjonen ble som det ble, selv om de i utgangspunktet ikke var overbevist om at dette var den beste løsningen (ibid: 142).

Miller (ibid: 8-9) understreker at et deliberativt demokrati ikke innebærer avskaffelse av de nåværende institusjonene til det liberale demokratiet, men heller en omforming av systemet i lys av ulike regulerbare idealer. Utfordringen ligger i å finne den institusjonelle strukturen som på best måte møter kravene om *likhet* og *effektivitet*.

Millers (ibid: 142) modell vektlegger altså et normativt argument om at et demokrati bør være:

- a. inkluderende
- b. rasjonelt
- c. legitimt
- og:
- d. representere en rettferdig balanse mellom partene

Samt at en slik modell vil møte de demokratiske idealene om:

- e. likhet
- f. effektivitet

2.1.3 Karakteristikk ved nasjonale identiteter

Den tredje og den mest sentrale komponenten i Millers modell er en felles nasjonal identitet. Miller (1995: 17-18) slår fast at for å forstå hva det vil si å ha en nasjonal identitet, må vi også ha klart for oss hva nasjoner er. Han påpeker at nasjoner selvsagt ikke er fysiske objekter til å ta og føle på. De eksisterer ikke uavhengig av hva mennesker tenker om dem. Dette

kompliserer en mulig definisjon, ifølge Miller. Ikke bare fordi kriteriene blir mer komplekse, men også fordi menneskers egne forestillinger om sin nasjonalitet trekkes inn i definisjonen. Dersom vi sier at et folk utgjør en nasjon, sier vi ikke bare noe om deres fysiske karakteristikk eller deres oppførsel, vi sier også noe om hvordan gruppen representerer seg selv. Nasjonalitet er med andre ord et abstrakt fenomen, avhengig av menneskers forestillinger. Nasjonale ideer ligger i menneskers bevissthet, dette er ideer som stadig blir bearbeidet og endret for å gi mening til deres sosiale og politiske omgivelser. Med andre ord er nasjonens eksistens betinget av en felles og kollektiv nasjonal identitet.

Miller påpeker dessuten at den nasjonale identitet er en form for identitet som vi ikke alltid er like bevisst. Vi kan se utbrudd av sterke følelser under nasjonale feiringer eller en fotballkamp, men holdninger og oppfatninger som utgjør nasjonalitet kommer først og fremst til uttrykk under dramatiske hendelser som krig eller invasjon av et fremmed land:

There are good reasons why nationality may seem to play a relatively peripheral role in the lives of people in the advanced liberal societies. There are few occasions on which national allegiances are directly invoked and displayed (ibid: 12).

Miller trekker frem noen karakteristikk ved en nasjonal identitet som skiller den fra andre former for kollektive identiteter.

Først og fremst er det helt sentralt at nasjonale samfunn er konstruert av *felles anerkjennelse* av hverandre som medborgere og en forestilling om at gruppen deler noen felles karakteristikk. Identifikasjonen skjer innenfra. Gruppens eller nasjonens eksistens avhenger av et felles ønske om å fortsette å leve sammen, noe som dessuten innebærer at en har noen spesielle forpliktelser overfor sine medborgere som en ikke har overfor andre mennesker. Det er et særlig viktig poeng for Miller (ibid: 23) at nasjonal identitet omfatter *spesielle forpliktelser*: Når jeg identifiserer meg som medlem av en bestemt nasjon, vil jeg anta at de jeg inkluderer som mine medborgere deler min oppfatning og gjengjelder mine forpliktelser.

Et annet særegent trekk ved nasjonale identiteter er at den ofte vokser frem fra en type samfunn hvis eksistens omfatter en viss *historisk kontinuitet*. Historiske begivenheter og personer er ofte nært knyttet til konstruksjonen av den nasjonale identitet. Det kan dreie seg om sentrale historiske hendelser som militære seire eller tap. Dette innebærer at en nasjonal identitet ofte er mer stabil over tid enn andre former for kollektive og personlige identiteter.

This then means that when we speak of the nation as an ethical community, we have in mind not merely the kind of community that exists between a group of contemporaries who practice mutual aid among themselves and which would dissolve at the point at which the practice ceased; but a community which, because it stretches back and forward across the generations, is not one that the present generation can renounce (Miller 2000: 23-24).

En nasjonal identitet er i tillegg *aktiv* av karakter, påpeker Miller (ibid: 24). Nasjoner er samfunn som tar avgjørelser og oppnår resultater i fellesskap. Dette betyr at forbindelsen mellom fortiden og fremtiden ikke bare er en kausal forbindelse (Miller 2000: 29). Poenget er at nasjonen blir hva den blir på grunn av avgjørelsene som tas:

Whether this active identity is a valuable aspect of nationality or, as some critics would allege, merely a damaging fantasy, it clearly does mark out nations from other kinds of grouping, for instance churches or religious sects, whose identity is essentially a passive one in so far as the church is seen as responding to the promptings of God; here the group's purpose is not to do or decide things, but to interpret as best it can the message and commands of an external source (Miller 1995: 24).

I klar kontrast til andre typer kollektive identiteter er dessuten nasjonale identiteter knyttet til et bestemt *geografisk område*. Etniske og religiøse identiteter har ofte hellige opprinnelsessteder, men det er ikke en grunnleggende del av identiteten at du bør oppholde deg på dette stedet permanent. En nasjon derimot må ha et hjemland.

Vel så viktig for en nasjonal identitet er det at mennesker har en følelse av at de hører sammen og at de har noen karakteristikk til felles, noe Miller kaller en *offentlig kultur*:

A public culture may be seen as a set of understandings about how a group of people is to conduct its life together. Its range will vary from case to case, but will leave room for different cultures within the nation (ibid: 26).

Den offentlige kulturen vil variere fra land til land. Miller påpeker at den for eksempel kan vektlegge *politiske prinsipper*, som tro på demokrati eller et bestemt rettssystem, men at den også kan innebære bestemte *normer*. Det kan være normer som angår regler for køsystem eller det kan dreie seg om å fylle ut selvangivelsen korrekt. Den offentlige kulturen kan også vektlegge *kulturelle idealer*, som religiøs forpliktelse eller ønske om å bevare det nasjonale språket.

Miller (1988: 648, 1995: 27) oppsummerer de sentrale trekk ved nasjonalitet som:

1. et subjektivt fenomen,

2. et fellesskap konstituert av en gruppe menneskers a. felles oppfatninger og b gjensidige forpliktelser,
3. en tilknytning som stammer fra en lang historie med å leve sammen,
4. som er aktiv i karakter,
5. knyttet til et bestemt territorium
og
6. markert fra andre samfunn ved noen distinkte karakteristikk, kalt en offentlig kultur.

Disse karakteristikkene til sammen skiller nasjonalitet fra andre kilder til kollektiv identitet, er Millers påstand. Han understreker at det er store variasjoner både mellom ulike nasjonale identiteters utstrekning og styrke, samt når det gjelder individers tolkning og vektlegging av sin nasjonale identitet.

2.2 Millers argumenter

Nå som Millers modell er presentert, er det nødvendig å gå gjennom hans begrunnelse for et republikansk samfunnsborgerskap tuftet på en nasjonal identitet. Hovedargument for modellen er at en nasjonal identitet skaper den følelse av forpliktelser som et republikansk samfunnsborgerskap er avhengig av. En nasjonal identitet vil dessuten svare til det pressende behovet for å oppnå solidaritet blant befolkningen i moderne stater (Miller 2000: 31-32). Som vi skal se nærmere på hviler dette argumentet på en rekke antakelser om kausale sammenhenger, empiriske forhold og normative vurderinger.

Kjerneargumentet i Millers fremstilling:

- a. nasjonal identitet
gir:
- b. solidaritet og fellesskap
nødvendig for å skape:
- c. sosial rettferdighet

Miller (2000: 6) ønsker å vise at prinsippet om nasjonalitet ikke bare er moralsk forsvarlig, men også politisk levedyktig på den måten at det kan veilede oss mot løsninger på problemer og utfordringer nasjonalstaten står overfor. For Miller er nasjonalitet basert på et fellesskap

”der hvert medlem anerkjenner lojalitet til samfunnet, uttrykt gjennom en vilje til å ofre personlige interesser til fordel for samfunnet”.

Hvorfor er en nasjonal identitet av betydning? Vi kan dele inn Millers argument inn i to hovedkategorier. For det første argumenterer han for at nasjonal identitet er noe som faktisk eksisterer i menneskers bevissthet og derfor er viktig for vår selvoppfatning. For det andre understreker han at en felles identitet er nødvendig for å skape solidaritet og samarbeid i større samfunn. Det siste argumentet hviler på to ulike premisser. For det første at det er en kausal sammenheng mellom en nasjonal identitet og følelsen av solidaritet og forpliktelser. For det andre gjør Miller en normativ vurdering om at solidaritet og forpliktelser er et instrumentelt gode – noe vi bør strekke oss etter for å oppnå idealet om sosial rettferdighet.

2.2.1 Sosiale individer og kollektive identiteter

David Miller fremstiller altså nasjonalitet som en viktig del av individers selvforståelse. Dette begrunner han med at når noen spør ”hvem er du?” vil det være nærliggende å svare ”jeg er norsk”. Til grunn for Millers idé (1995: 10-11) ligger antakelsen om at det å identifisere seg med en nasjon er en legitim måte å forstå sin plass i verden på. Miller påpeker at teorier om samfunnsborgerskap må ta høyde for at individet er:

”already deeply embedded in social relationships and the various rights, obligations, and so forth that go along with these, so these commitments themselves form a basic element of personality (Miller 1988: 650)”.

Han påpeker at mennesker gjerne har flere ulike identiteter, men avviser tankegangen om at identiteter er noe de kan velge selv. Selv om vi fra et demokratisk perspektiv ønsker at individer skal være reflekterte og kritiske, betyr ikke det at vi kan akseptere forestillingen om at individer i realiteten starter med blanke ark, påpeker Miller (1995: 43-44). Et mer riktig bilde anerkjenner at individer har med seg verdier de har lært av det samfunnet og de institusjonene de tilhører, som familie, skole og trossamfunn. Til tross for at slike forbindelser begrenser individuelle valg, gir den også individer ressurser i form av forpliktelser og forventninger overfor hverandre, hevder Miller (ibid: 49).

a) Individers identitet gjenspeiler deres sosiale forbindelser.

2.2.2 Spesielle forpliktelser

Samtidig gir Miller (ibid:66) uttrykk for at han støtter forestillingen om at individer tar valg basert på egeninteresse. Individer vil ikke uten videre velge altruisme, men trenger ytterligere motivasjon. For å velge altruisme må de oppleve at samfunnets goder er knyttet til deres egen personlige identitet, egeninteresse og velvære.

Miller hevder at det å føle forpliktelser overfor andre er knyttet til vår personlige identitet; hvem vi er, hvor vi kommer fra og hvilket samfunn vi tilhører. Ved å oppfatte seg selv som medlem av en gruppe, vil en dermed føle lojalitet overfor denne gruppen og uttrykke dette ved å gi medlemmenes interesser spesiell vekt i sine etiske vurderinger. Denne lojaliteten anses som tosidig. Dersom denne tosidigheten forsvinner, vil hele gruppen som sådan trekkes i tvil, ifølge Miller (ibid: 65-66). Denne typen etiske bånd har en sterk motiverende kraft, fordi det ikke trenger å være konflikt mellom det å tilfredsstille egne plikter og det å forfølge egne mål. Vår velferd er dermed knyttet til samfunnet vi tilhører.

b) Lojalitet til gruppen vi tilhører betyr at vi setter egeninteresser til side.

2.2.3 Nasjonale identiteter – tilpasset større samfunn

Han argumenterer for at hans etiske teori om spesielle forpliktelser også kan overføres til større samfunn, som nasjonalstater. Miller påpeker at de særtrekk som kjennetegner nasjonale identitet gjør dette mulig med forpliktelser over større områder og over lengre tidsrom. Etter Millers (2000: 87) syn har nasjonalitet allerede fungert som en delvis erstatning for den patriotiske lojaliteten i bystaten som en gang la grunnlaget for det republikanske samfunnsborgerskap. Han hevder at økt mobilitet og effektive kommunikasjonsmidler gjorde det mulig å skape en forestilling om et samfunn med en spesifikk kulturell karakter over en stor skala. Den nasjonale identitet fikk dermed rollen med å bringe frem tillit og lojalitet i samfunnet. Han gjengir at sosiale grupper gjennom historien har kjempet for å forme den nasjonale bevisstheten på ulike måter. Mens den dominerende eliten forsøkte å skape lojale borgere som var villig til å gå til krig på vegne av staten, fremmet andre grupper – først og fremst middelklassen, arbeiderklassen og kvinnebevegelsen – en forståelse av nasjonalitet og samfunnsborgerskap som rettferdiggjorde deres krav om politisk innflytelse:

What I am suggesting is that national identities in their developed form emerged as a by-product of the interplay between different groups competing for power, but once established they enabled large masses of people to work together as citizens. One test of this argument is to see whether we find states whose members lack such common identities but are none the less democratic. The search will, I confidently predict, be in vain (ibid: 88).

Millers deskriptive premiss kan formuleres som følger:

c) Nasjonal identiteter er tilpasset større samfunn og har historisk hatt rollen med å bringe frem tillit og lojalitet.

2.2.4 Solidaritet som et instrumentelt gode

I argumentet overfor ligger det implisitt en normativ vurdering om at solidaritet er et gode. Miller presiserer også mer eksplisitt at han tar det for gitt at solidaritet er noe vi trenger i dagens samfunn og at nasjonalitet svarer til dette presserende behovet. Han begrunner denne påstanden empirisk ved å vise til hvordan dagens økonomiske markeder har ført til det han kaller for en ”sosial atomisering”, der hver person kun ser til at ens egne personlige interesser blir tilfredsstilt. Et resultat av dette er at det blir vanskeligere å mobilisere mennesker til å bidra med kollektive goder og bli enige om praksiser for omfordeling, som etter Millers syn er med på å gi sosial rettferdighet.

Hans tese er at:

Nationality is de facto the main source of such solidarity (Miller: 2000: 32).

Solidaritet er derfor først og fremst et instrumentelt gode. Han påpeker at hans forsvar av nasjonalitet dreier seg om de fordelene nasjonale bånd bringer med seg som *biprodukt*, ikke om nasjonal identitet i seg selv. Poenget hans er at allmenngyldige prinsipper om likhet og rettferdighet i seg selv ikke er nok for å skape denne solidariteten, men at det trengs en kilde til ytterligere motivasjon. Nasjonalitet er en sterk kilde til personlig identitet, noe som innebærer at mennesker er villig til å strekke seg langt for å oppfylle forpliktelsene overfor sine medborgere. Til forskjell fra andre kilder til kollektiv identitet vil nasjonalitet innebære at forpliktelsene føles sterkere og at de strekker seg lengre. Dette begrunner han ved å vise til hvordan en nasjonal identitet har vært avgjørende for mennesker som har vært villig til å gå i krig for fedrelandet (Miller 1995: 70).

d) Nasjonale identiteter har potensialet til å bringe frem positive biprodukt, som solidaritet.

2.2.5 Doble forpliktelser gjennom samfunnsborgerskap

Miller (ibid: 73) argumenterer videre for at den følelse av forpliktelse som følger med den nasjonale identitet kan forsterkes gjennom samfunnsborgerskapet. Han ønsker seg altså et samfunnsborgerskap som gir forpliktelser på to nivåer, som er knyttet til statsborgerskapet på den ene siden og til en felles nasjonalitet på den andre. Han mener det er sterke etiske grunner for å la nasjonens grenser sammenfalle med statens grenser, ettersom det er gjennom staten at de forpliktelsene som ligger i en nasjonal identitet kan komme fullt til uttrykk. Ved å knytte nasjonale forpliktelser til et formelt system for politisk samarbeid ser Miller for seg at de kan følges opp mer effektivt. Mens en i små samfunn personlig kan erfare om andre overholder sine forpliktelser, må en i en nasjon stole på tilstedeværelsen av et apparat for håndhevelse for denne vissheten. Ved å oppfylle sine individuelle forpliktelser gjennom staten kan alle bidra og vite med nokså stor sikkerhet at andre vil få sin del.

Der statens grenser overlapper med nasjonens grenser vil individet ha statsborgerskapets rettigheter og forpliktelser i tillegg til nasjonale rettigheter og plikter. På den ene siden gir statsborgerskapet rettigheter og plikter som stammer fra deltakelse i en praksis som alle kan dra fordeler av:

Rights and obligations of the first kind stem simply from their participation in a practice from which they stand to benefit, via the principle of reciprocity. As citizens we enjoy rights of personal protection, welfare rights, and so forth, and in return they have an obligation to keep the law, to pay taxes, and generally to uphold the co-operative scheme (Miller 1995: 71).

Forskjellen på de forpliktelsene som ligger i samfunnsborgerskapet og de som følger med en nasjonal identitet ligger i *gjensidigheten*. Miller argumenterer for at et samfunnsborgerskap tuftet på nasjonal identitet både vil bestå av forpliktelser basert på streng gjensidighet gjennom det formelle statsborgerskapet og forpliktelser basert på løs gjensidighet gjennom den nasjonale identitet. Uten et nasjonalt forpliktende bånd vil samfunnsborgerskapets praksis være basert på streng gjensidighet, som ifølge Miller innebærer at alle borgere vil forvente å dra nytte av sine forbindelser i forhold til det de bidrar med. Der det eksisterer en nasjonal identitet, vil praksisen derimot være preget av en løsere gjensidighet fordi individene identifiserer seg som samfunnsborgere så vel som medlemmer av nasjonalstaten. Dermed vil

de ikke oppleve det som at de gir avkall på egeninteresser ved å prioritere et felles gode, siden kollektivets interesser ligger forankret i deres egen personlige identitet, hevder Miller.

e) Samfunnsborgerskapets praksis kan baseres på løs gjensidighet der befolkningen deler en felles nasjonal identitet.

2.2.6 Omfordeling av goder

Miller viser til velferdsstaten som et eksempel på omfordeling av goder innenfor statlige grenser. Han hevder at selv om en slik ordning er tuftet på et prinsipp om rettferdighet, vil ikke et velferdssystem være mulig uten at individene som bidrar opplever at de får noe tilbake. I mangel av en form for nasjonal identitet vil individer trolig bare kunne enes om en skattefordelingspolitikk i tilfeller der hver enkelt person anser det som fornuftig å forsikre seg gjennom staten på grunn av risikoen for å falle under et visst ressursnivå (Miller 1995: 71-72). Resultatet vil bli minimale stater med et svakt samfunnsborgerskap, som kun tilbyr helt grunnleggende velferdstilbud til sine innbyggere. En nasjonal identitet vil gi en sterkere *motivasjon* til å hjelpe sine neste.

For at individer i en stat skal være villig til å bidra til velferdsstaten er det nødvendig at de føler tilknytning til og tillit overfor sine medborgere. Miller hevder at de nasjonale forpliktelsene som ligger i hans modell skaper uunnværlig tillit, deltakelse og samarbeid i samfunnet. Når samfunnsborgerskapet er tuftet på en nasjonal identitet, vil ikke individer oppleve det som et offer å hjelpe andre, fordi nasjonens beste også er av deres egen interesse. Slik kan samfunnsborgerskapet baseres på *løs gjensidighet* fremfor streng gjensidighet, slik at omfordelingspolitikken kan gå utover det den rasjonelle egeninteresse vil diktere og dermed gi større grad av sosial rettferdighet.

It is because we have prior obligations of nationality that include obligations to provide for needs that arise in this way that the practice of citizenship properly includes redistributive elements of the kind that we commonly find in contemporary states (Miller *ibid*:72).

f) Løs gjensidighet muliggjør omfordeling av goder gjennom velferdsordninger.

2.2.7 Fleksibel i form og karakter

Nasjonale identiteter har som regel mytiske trekk. Miller (1995: 35) påpeker at det kan tyde på at slike identiteter ikke kan overleve en kritisk og rasjonell overveielse og at deres rolle i

etisk og politisk tenkning ikke kan rettfærdiggjøres. En slik konklusjon avviser han. Det sentrale for Miller (ibid: 36) er nemlig ikke om de nasjonale forestillingene er sanne eller ikke, men hva slags formål de har. Han påpeker at de nasjonale mytene gir en forsikring om at det nasjonale fellesskapet er solid forankret i historien, at den uttrykker en reell kontinuitet mellom generasjoner. I tillegg har de en moraliserende rolle ved å holde frem forfedrenes dyder og oppfordrer oss til å leve opp til dem:

Rather than dismissing nationality out of hand once we discover that national identities contain elements of myth, we should ask what part these myths play in building and sustaining nations. For it may not be rational to discard beliefs, even if they are, strictly speaking, false, when they can be shown to contribute significantly to the support of valuable social relations (Miller 1995: 35-36)

Miller ser det som sannsynlig at nasjoners etiske karakter vil bli styrket ved å akseptere slike nasjonale myter. Menneskers følelse av solidaritet med og forpliktelser overfor sine medborgere vil øke. Miller (ibid: 40) konkluderer derfor med at nasjonale historiers nøyaktighet er av mindre betydning enn effekten den har på nasjoners selvforståelse. En annen fordel med slike mytiske historier er at det gir nasjonale identiteter en fleksibel form og karakter.

It is precisely because of the mythical or imaginary elements in national identity that it can be reshaped to meet new challenges and new needs. [...] Depending on the character of contemporary politics, the story may gradually alter, and with it our understanding of the substance of national identity (Miller 2000: 32).

g) Nasjonale identiteters mytiske element gjør dem fleksible.

2.2.8 Den offentlige kulturens rolle

Ifølge Miller (1995: 27) kan nasjonale identiteter forbli uartikulert, men likevel utøve en gjennomgripende innflytelse på folks atferd. Han kaller det et paradoks at individer er villig til å strekke seg så langt for nasjonen, men at de samtidig vil ha problemer med å definere hvilke forpliktelser det nasjonale fellesskapet gir.

Whereas in face-to-face communities, especially perhaps those with defined objectives, there is a clear understanding of what each is expected to contribute towards the welfare of other members, in the case of nationality we are in no position to grasp the demands and expectations of other members directly, not they ours. Into this vacuum there flows what I have called the public culture, a set of ideas about the character of the community which also helps to fix responsibilities. The public culture is to some extent a product of political debate, and depends for its dissemination upon mass media (Miller ibid: 68).

Som tidligere nevnt mener Miller at en offentlig kultur er et sentralt kjennetegn ved en nasjonal identitet. Han mener at det også er den offentlige kulturen, ideene som eksisterer om hva slags særegne karakteristikk individene har til felles i en nasjonalstat, som avgjør de nasjonale forpliktelsene. Hva slags forpliktelser som vektlegges vil med andre ord variere fra land til land. Den offentlige kulturen har dessuten ofte ideologisk innhold. Miller avviser likevel at det er fare for helliggjørelse av tradisjoner, fordi de nasjonale forpliktelser er gjenstand for offentlig debatt, der massemedia spiller en sentral rolle:

To the extent that national identities, and the public cultures that help compose them, are shaped by processes of rational reflection to which members of community can contribute on an equal footing, this charge no longer applies. The obligations that we now acknowledge are not merely traditional, but will bear imprint of the various reasons that have been offered over time in the course of the debates (Miller *ibid*: 70).

Miller (*ibid*: 74) argumenterer for at den offentlige kulturen ofte utgjør nasjonens moraloppfatning.

h) Den offentlige kultur avgjør innholdet i de nasjonale forpliktelsene.

2.2.9 I møte med et kulturelt mangfold

Ifølge Miller (2008: 377) er den moderne demokratiske stat utsatt for motstridende press i sitt møte med innvandrergupper. På den ene siden vil den normative styrken til menneskerettigheter kombinert med økonomiske krav for innvandrere med spesielle ferdigheter dytte staten i retning mot en ”åpne dører-politikk”, mens de høye kostnadene forbundet med inkludering av innvandrere dytter staten i motsatt retning. Han nærmer seg spørsmålet om hvordan stater kan håndtere dette ved å tenke på forholdet mellom innvandrerguppen og samfunnsborgerne i mottaksstaten som en kvasi-kontrakt. Med andre ord kan hver part kreve enkelte rettigheter av den andre, og akseptere enkelte forpliktelser til gjengjeld. Han understreker for eksempel at det vil være nødvendig å forsøke å assimilere de med en annen nasjonal identitet, dersom de ikke anerkjenner sin nasjonale forpliktelser i samfunnsborgerskapet (Miller 1995: 72-73). Samtidig understreker Miller (1995: 126) at han kan unngå den lite inkluderende formen nasjonalitet kan ha i praksis¹⁰.

---

¹⁰ Her viser Miller til en mer konservativ form for nasjonalitet, “bound to entail a discouraging if not prohibitive attitude towards would-be immigrants who do not already share the national culture”.

Løsningen for Miller (1995: 127, 70) ligger i *den offentlige diskusjonen*. En slik debatt kjennetegnes av rasjonell overveielse om hva det vil si å tilhøre nasjonen. Han ser for seg at denne kontinuerlige revurdering av den nasjonale identitet finner sted i politiske fora, så vel som i ulike foreninger i sivilsamfunnet. Slik kan også etniske grupper være med på å utfordre den tradisjonelle forståelsen av nasjonale symboler og historiske hendelser. Miller (1995: 150-151) understreker at et deliberativt demokrati er nødvendig for at alle skal ha mulighet til å delta i en åpen og rettferdig debatt. Muligheten for en åpen meningsutveksling er særlig viktig i møtet med utfordringen det tradisjonelle samfunnsborgerskapet står overfor i moderne samfunn som følge av etnisk immigrasjon. Etter hvert som samfunnsborgerskapet inkluderer innvandrere med en annen nasjonal bakgrunn, kan de nye medborgere være med å definere den offentlige kulturen (Miller 2008: 387). Gjennom den offentlige debatt kan de forsøke å endre den nasjonale identitet slik at den blir mer mottakelig for deres kulturelle egenskaper. Miller argumenterer dessuten for at et republikansk samfunnsborgerskap er i bedre stand til å respondere på kulturelt mangfold enn en liberal modell, fordi den har en evne til å trekke grupper som til å begynne med har svært ulike prioriteringer inn i den offentlige debatten, for å finne kompromissbaserte løsninger på politiske saker som alle grupper kan akseptere.

Miller (1995: 136, 138) argumenterer for at det er grunn til å tro at selv om innvandrere har personlige og politiske verdier som kan være i konflikt med den nasjonale identitet, vil de trolig ønske å bli inkludert på lik linje med majoritetsbefolkningen og ha et behov for å føle seg hjemme i det samfunnet der de bor. En måte å gjøre dette på er å ta helhjertet i mot den nasjonale identitet, fordi en slik kollektiv identitet kan møte deres grunnleggende psykologiske behov for tilhørighet ved å tilby en historie de kan dele med flertallsbefolkningen, en historie som kan fortelles på ulike måter og med ulik vekt på forskjellige grupper. Miller (1995: 130) understreker at hans prinsipp for nasjonalitet er i overensstemmelse med liberale politiske ideer.

h) En åpen debatt sørger for at den nasjonale identitet er i tråd med individuell frihet i et pluralistisk samfunn.

2.3 Konklusjon

Millers modell for samfunnsborgerskap har sosial rettferdighet som fremste mål. Den består av tre hovedkomponenter. For det første vektlegger den republikanske ideer, som stiller krav til samfunnsborgerens oppførsel. For det andre inneholder modellen ideen om et deliberativt

demokrati, som fremmer idealer om en åpen og fri debatt, og aktiv deltakelse. Den tredje og helt avgjørende faktoren i Millers modell er den nasjonale identitet, som binder samfunnsborgerne sammen gjennom en følelse av felles forpliktelser. En nasjonal identitet skiller seg fra andre former for kollektive identiteter - ved at den vektlegger gjensidige forpliktelser overfor hverandre, er basert på en viss historisk kontinuitet, er knyttet til et gitt geografisk territorium, er aktiv i sin karakter og markert fra andre samfunn gjennom sin offentlige kultur. Millers fremste forsvar av modellen er at en nasjonal identitet er avgjørende for å bringe frem verdien av solidaritet, som er avgjørende for å oppnå målet om sosial rettferdighet. Samtidig som en nasjonal identitet gjør det mer realistisk å etablere et deliberativt demokrati og fremme republikanske idealer, sørger de to komponentene for at den nasjonale identitet er i tråd med inkludering av nykommere og liberale friheter. Miller konkluderer derfor med at modellen står rustet til å møte og håndtere det kulturelle mangfoldet, som preger moderne stater.

3 Verdien av individuell frihet

I forrige kapittel viste jeg hvordan Miller argumenterer for at hans modell er i tråd med det liberale prinsipp om individuell frihet. Ved å legge vekt på den nasjonale identitets fleksible natur og muligheten for å delta i den offentlige debatt om hva en slik identitet skal være, understreker Miller at en slik modell vil være inkluderende i praksis. I første del av dette kapitlet fremmer jeg et argument om at individuell frihet bør være en kjerneverdi for samfunnsborgerskap i liberale stater, med utgangspunkt i Kymlickas (1995) definisjon. I et pluralistisk samfunn forutsetter individuell frihet nødvendigheten av integrering, men også verdien av å tillate innvandrere å bevare sin kulturelle egenhet. Bare slik kan samfunnsborgerskapet være i tråd med frivillighet og autonomi.

I andre del av dette kapitlet kritiserer jeg Millers løsning på utfordringen med å bevare individuell frihet i et pluralistisk samfunn. For det første vil ikke etableringen av et deliberativt demokrati ta høyde for det ujevne maktforholdet som ofte eksisterer mellom flertallet og minoritetsgrupper i en stat. Å ta en aktiv rolle i den offentlige debatt krever kulturelle ressurser, som innvandrere trolig ikke vil ha tilgang på før etter at de har blitt fullverdige og inkluderte medlemmer av samfunnet. Videre argumenterer jeg for at Millers modell i praksis kan bety en streng assimileringpolitikk eller utestengning av mennesker på grunnlag av kulturell bakgrunn, som nettopp strider med prinsipper om individuell frihet. Jeg konkluderer med at ettersom Miller ikke ser ut til å lykkes med å håndtere inkludering av innvandrere og bevaring av individuell frihet i et pluralistisk samfunn, er spørsmålet om den kausale forbindelsen mellom nasjonalitet og verdien av solidaritet er så sterk, at idealet om sosial rettferdighet må få råderett, selv om det går på bekostning av individuell frihet.

3.1 Frihet i et pluralistisk samfunn

I likhet med Miller, er Kymlicka (1995) opptatt av tilknytning til felleskulturen. Fremfor alt er han opptatt av hvordan individers kulturelle tilknytning er avgjørende for deres individuelle autonomi. Han knytter derfor beskrivelsen av hva den liberale verdien om individuell frihet innebærer sammen med tilknytning til en felleskultur. Jeg deler argumentet hans inn i tre komponenter. Først og fremst argumenterer han at individuell frihet er en forutsetning for å leve et godt liv. Deretter beskriver han hvordan denne verdien henger sammen med

tilknytning til en samfunnskultur, som er basert på et deskriptivt premiss om at verden er delt inn i ulike samfunnskulturer.

3.1.1 Kymlickas argument

Kymlicka fremhever individuell frihet som det mest sentrale trekk ved liberalismen:

The defining feature of liberalism is it that ascribes certain fundamental freedoms to each individual. In particular, it grants people a very wide freedom of choice in terms of how they lead their lives. It allows people to choose a conception of the good life, and then allows them to reconsider their decision, and adopt a new and hopefully better plan of life (Kymlicka 1995: 80).

Det er to vilkår for å leve et godt liv, forutsetter Kymlicka (ibid: 81). For det første er det nødvendig at vi leder våre liv fra innsiden. Det vil si at vi tar valg i tråd med våre forestillinger om hva som er et godt liv, uten å frykte diskriminering eller straff. Individuer må derfor ha de ressursene og frihetene som er nødvendig for å leve i tråd med egne forestillinger om verdi. Følgelig holder liberalismen privatlivet hellig og frykter at staten får for stor råderett over moralske oppfatninger om rett og galt.

Vel så viktig er det at individer står fritt til å stille spørsmålstegn ved de samme forestillingene, i lys av den informasjon, eksempler og argumenter vår kultur kan tilby. Dette vilkåret krever at individer har de nødvendige betingelsene til stede for å sikre seg bevissthet om ulike syn på hva et godt liv er og være i stand til å vurdere disse. Herav følger liberalismens vektlegging av utdanning, og organisasjons- og ytringsfrihet.

Et liberalt samfunn tillater derfor ikke bare mennesker å forfølge sin nåværende livsstil, men gir dem også tilgang på informasjon om andre levesett (gjennom ytringsfrihet), og krever at barn lærer om andre måter å leve på (gjennom obligatorisk skolegang) og gjør det mulig for mennesker å endre sine livsmål radikalt.

Kymlicka (ibid: 75-76) er videre opptatt av hvordan menneskers kulturelle tilhørighet kan styrke deres individuelle frihet. Dette argumentet er basert på et empirisk premiss om at den moderne verden kan deles inn i det han kaller ulike *societal cultures*, samfunnskulturer. Kymlicka definerer samfunnskultur som synonymt med nasjon eller folk: ”et samfunn, som er mer eller mindre institusjonelt komplett, og som okkuperer et landområde og deler et særegent språk og historie”. Han kaller disse kulturene for politiske, fordi de ikke bare innebærer felles minner og verdier, men også institusjoner og praksiser. Disse kulturene er

gjør territorialt konsentrerte og basert på et felles språk. Kymlicka beskriver samfunnskultur som tilnærmet lik det Miller (1995) kaller *nasjonen*. De setter altså ulike merkelapper på samme politiske enhet. Kymlicka beskriver det slik:

Liberal society is a society of free and equal individuals. But what is the relevant “society”? For most people it seems to be their nation. The sort of freedom and equality they must value, and can make use of, is freedom and equality within their own societal culture [...] they are willing to forgo wider freedom and equality to ensure the continued existence of their nation (ibid:93).

For Kymlicka (ibid: 83) innebærer individuell frihet å gjøre valg mellom flere ulike muligheter, og han fastslår at tilknytning til en samfunnskultur ikke bare gjør disse mulighetene tilgjengelige, men også bidrar til at de blir meningsfulle for oss. Det er de sosiale og kulturelle rammene, som gjør at vi er i stand til å vurdere og ilegge verdi til ulike måter å leve på. Meninger vi gjør oss om verdien av ulike sosiale praksiser er i første instans et spørsmål om forståelser knyttet til vår egen kultur og vårt eget ”stammespråk”:

To understand the meaning of a social practice, therefore, requires understanding this shared vocabulary – that is, understanding the language and history which constitute that vocabulary (...) Understanding these cultural narratives is a precondition of making intelligent judgements about how to lead our lives (Kymlicka 1995: 83).

En samfunnskultur fungerer som en kontekst for frie valg:

Understanding these cultural narratives is a precondition of making intelligent judgements about how to lead our lives (Kymlicka ibid: 83).

Kulturelt medlemskap er derfor instrumentelt viktig for å sikre en person velvære og selvrespekt. For at meningsfulle individuelle valg skal være mulig, trenger individer tilgang på informasjon og kapasitet til å evaluere den og yrings- og organisasjonsfrihet. I tillegg har de altså behov for tilknytning til en *samfunnskultur* (Kymlicka ibid: 84).

3.1.2 Implikasjoner for et pluralistisk samfunn

Ved å inkludere individuell frihet som kjerneverdi kan vi kun akseptere en nasjonal identitet, dersom den er forenlig med endring eller forkastelse av verdioppfatninger. Det betyr at de midler staten benytter for å skape og opprettholde en felles nasjonal identitet blant borgerne ikke må krenke individers mulighet til å velge sin vei, og at innholdet i den nasjonale identitet er liberalt akseptabelt. Det innebærer også at praksiser for samfunnsborgerskap ikke kan

tillate bruk av tvang eller diskriminering av kulturelle identiteter (Lægaard 2003: 304). For Kymlicka innebærer *liberal rettferdighet* at avgjørelser er genuint frivillige og hindrer undertrykkelse:

Justice does not display love or solidarity, and nothing in the idea of justice precludes people from choosing to forgo their rightful claims in order to help others. Justice simply ensures that these decisions are genuinely voluntary, and that no one can force others to accept a subordinate position. Justice enables loving relationships, but ensures that they are not corrupted by domination or subordination (2002: 210).

Jeg anerkjenner at våre kulturelle og sosiale tilknytninger fungerer som en kontekst for frie valg. Med utgangspunkt i Kymlickas fremstilling vil jeg fremme et normativt argument om at verdien av individuell frihet innebærer anerkjennelse av at innvandrergupper bør inkluderes i den overordnede felleskulturen, samtidig som de får beholde sin særegenhet. *Integrasjon* av nykommere i en liberal stat vil si at de får lik tilgang på de ressurser, den informasjon og de rettigheter den overordnede samfunnskulturen besitter. *Assimilasjon* er verken et nødvendig eller legitimt politisk tiltak for å oppnå solidaritet. Kymlicka påpeker at en slik politikk kan virke mot sin hensikt fordi menneskers bånd til eget språk og kultur stikker dypt. Å undertrykke individers kulturelle identiteter for å oppnå assimilasjon kan derfor føre til fremmedgjøring. Han skriver:

[...] it is worth noting that Miller's position assumes that assimilation is a viable option – that is, that the state has the capacity to promote a common national identity amongst all citizens which will displace or take precedence over the existing identity of national minority (Kymlicka 1995: 73).

Modood (2007: 47-48) beskriver assimilasjon som en prosess som påvirker innvandrere ensidig, der det ønskelige utfallet blir ansett for å være at nykommerne forstyrrer majoritetssamfunnet så lite som mulig. Integrasjon blir sett på som en prosess, der den sosiale interaksjonen blir sett på som tosidig, som betyr at både innvandrere og flertallssamfunnet må bidra for å lykkes. Legger vi denne distinksjonen til grunn, kan det se ut til at Millers modell likevel forutsetter integrasjon av innvandrere. Problemet med å benytte oss av disse begrepene, er at *integrasjon* og *assimilasjon* har mistet noe av sin betydning. Dette skyldes at liberale stater gjerne tar for gitt at integrasjon er noe ønskelig og realiserbart og samtidig avviser assimilasjon, som blir knyttet til negative konnotasjoner. "I den dominerende diskusjonen blir assimilasjon definert på en måte som fratrar begrepet analytisk og politisk relevans" (Brochmann 2002: 30).

For å illustrere hva integrasjon innebærer i denne oppgaven vil jeg ta utgangspunkt i en tenkt pakistansk familie som har bosatt seg i Storbritannia. Ved å lære seg språket, få et sosialt nettverk og etter hvert lære seg de politiske institusjonene å kjenne vil de få tilgang på ressurser, som kan være med på å utvide deres valgmuligheter. Derfor kan integrasjon styrke menneskers individuelle autonomi. Integrasjon innebærer også at de får anledning til å ta del i et større fellesskap, der de kan føle seg velkommen. Et inkluderende samfunnsborgerskap må derfor legge til rette for en slik prosess. For det andre er det helt sentralt at denne prosessen er basert på frivillighet, og at ikke familien opplever at de får en nasjonal identitet tredd ned over hodene, som de ikke kjenner seg igjen i. Å få lov til å beholde et bånd til sitt tidligere hjemland, språket og skikkene fra oppveksten vil trolig være verdifullt for disse menneskene. En liberal stat må derfor sikre integrasjon, men også tillate at mennesker innenfor staten praktiserer ulike religioner og skikker, at de velger sine verdier innenfra i stedet for at de blir påtvunget en retning utenfra.

3.2 Innvendinger mot Miller

Miller (2000: 41) anerkjenner at det har skjedd en kulturell fragmentering av moderne stater med økt innvandring, som vil si at borgernes identiteter blir stadig mer sammensatt når det gjelder etnisk tilhørighet, religiøse sympatier, moralske synspunkt og verdier. Desto viktigere mener han det er at samfunnsborgerskapet fungerer som et felles referansepunkt; ”vi er alle ulike, men som samfunnsborgere er vi like”. Til forskjell fra en konservativ forståelse av nasjonalisme, som er bundet til en lite oppmuntrende holdning overfor innvandrere, understreker Miller (1995: 120, 126) at hans modell ikke går på bekostning av individuell frihet. Han understreker gjentatte ganger hvor rommelig hans modell for nasjonal identitet er med tanke på individuelle forskjeller, og at nasjonale kulturer ikke behøver å være omfattende, men tvert imot etterlater rom for ulikheter med hensyn til politiske synspunkter, religiøse overbevisninger og livsstil (Miller 1995: 25, 85, 98, 121).

Et eksempel:

Sharing a national identity does not, of course, mean holding similar point of views, but it does mean being committed to finding terms under which fellow-nationals can agree to live together (Miller 1995: 85).

Et deliberativt demokrati etablerer muligheten for å delta i den offentlige debatt og på den måten utfordre innholdet i den nasjonale identitet ved å gjøre den mer mottakelig for sine kulturelle karakteristikker. Han konkluderer med at slike grupper dermed kan tilpasse sin selvforståelse til de nye omgivelsene. Alt som kreves fra innvandrere er en vilje til å akseptere nåværende politiske strukturer og engasjere seg i dialog i det nye samfunnet, ifølge Miller (1995: 70).

Jeg vil hevde at denne tilnærmingen verken er tilstrekkelig eller realistisk for å møte utfordringene stater står overfor i møte med en pluralistisk befolkning. Særlig vil jeg utfordre Miller på to punkter:

For det første tar ikke Miller høyde for de maktforhold som ligger mellom majoritet og minoritet. Et samfunnsborgerskap basert på en nasjonal identitet vil uunngåelig gi fordeler til majoritetsbefolkningen og ulemper til de som står utenfor på en eller annen måte. For det andre stiller Millers løsning urealistiske krav til minoriteter i samfunnet. I praksis er det en risiko for et samfunnsborgerskap tuftet på en nasjonal identitet vil tilby nykommere to muligheter; streng assimilering eller status som annenrangsborgere.

3.2.1 Sosial kapital og maktstrukturer

Jeg vil påstå at etablering av et deliberativt demokrati ikke nødvendigvis vil tilintetgjøre farene for undertrykkelse av minoritetene, som ligger i en nasjonal identitet. Miller overser det faktum at det kan være flere faktorer som hindrer minoritetsgrupper å ta en aktiv rolle i den offentlige debatt. For det første vil slike grupper ofte være i en sårbar posisjon ved at de ikke har tilgang på de samme ressursene som majoritetsbefolkningen. Ofte vil det være slik at mennesker velger å forlate sitt hjemland på grunn av en vanskeligstilt sosioøkonomisk posisjon, en ulempe som ofte vil forsterke seg i deres nye vertsland. Vel så viktig for å realisere muligheten til deltakelse er andre sosiale og kulturelle ressurser, som kompetanse, forståelse, språk og nettverk, det vi kan kalle *sosial kapital*¹¹. Trolig vil medlemmer av majoritetskulturen ha en mye sterkere posisjon i debatten fordi de gjennom ulike sosialiseringprosesser ikke bare behersker sitt morsmål godt, men at de også har lært seg de kulturelle spillereglene og kodene. Derfor vil jeg påstå at den offentlige debatt først og fremst

---

¹¹ Sosial kapital defineres av Putnam (1995) som “nettverk, normer og tillit”, som gjør deltakere i stand til å samhandle mer effektivt, mens Coleman (1994) fremstiller sosial kapital som “et biprodukt av sosial gjensidig avhengighet”.

vil ha betydning for innvandrere som allerede er integrert i samfunnet, som vil si at de behersker språket godt, har god forståelse for nasjonens egenhet og har et sterkt ønske om å delta.

Brochmann (2002: 73) påpeker at eksisterende mønstre av ulike typer makt langs dimensjoner som klasse, kjønn, religion og etnisitet preger de tre sentrale sfærene i samfunnet; stat, marked og det sivile samfunn. Det er derfor ingen i automatikk i at åpen diskusjon og aktivitet i sivilsamfunnet vil bedre vilkårene for integrering, det kan like gjerne forsterke sterke gruppers definisjonsmakt og reproducere vilkårene for “vi/dere”-tenkning. Integrering handler vel så mye om flertallsbefolkningens ønske og vilje til å ta i mot. Brochmann (2002: 75) presiserer: “Antakelser om manglende sosiale eller kulturelle ferdigheter blant innvandrere og deres etterkommere bidrar til å holde disse gruppene nede i klassehierarkiet”. Jeg konkluderer med at vår sosioøkonomiske stilling vil være avgjørende for i hvilken grad vi er i stand til å være med på å forme den offentlige diskurs. Derfor er det særlig avgjørende i et pluralistisk samfunn at samfunnsborgerskapet er basert på en åpen og inkluderende identitet, som ikke har en høy terskel for anerkjennelse og gjenkjennelse.

3.2.2 Assimilering som en mulighet

Som nevnt overfor hevder Miller at hans modell ikke strider med prinsippet om individuell frihet, som han beskriver på denne måten:

[...] a person's freedom depends on the number of options open to her, and on her capacity to make a choice between them (Miller 2003: 57).

So we can say that freedom has an external and an internal aspect: it depends on whether the world is arranged in such a way that someone has many door open to him, but it also depends on whether he is able to choose, genuinely, which door to pass through (ibid: 57-58).

Det språklige bildet Miller bruker for å forklare det abstrakte begrepet *individuell frihet* kan fint relateres til spørsmål om innvandrere. For å velge hva slags dører de skal gå gjennom er de avhengig av de ressursene og den kunnskapen de kan få gjennom integrasjon. Vel så viktig er det at disse dørene er åpne, altså at det ikke blir stilt for høye krav for å bli et fullverdig samfunnsmedlem. Hvor langt minoriteter bør og kan presses eller stimuleres til å bli konforme med væremåter og tradisjoner i det landet de kommer til, er et kontroversielt tema. For Miller er det avgjørende at nykommerne anerkjenner de etiske forpliktelsene som er knyttet til en nasjonal identitet. Dersom nykommerne ikke etter hvert implementerer den

nasjonale identitet som sin egen, kan dette gå utover stabiliteten til de demokratiske institusjonene. Da er ett av alternativene staten står overfor en aktiv assimileringpolitikk for at nykommerne også tar del i den nasjonale identitet (Miller 1995: 73).

Forpliktelsene som møter nykommerne er ikke bare uttrykt gjennom et formelt lovverk, de er også mer normgivende, understreker Miller. I kapittel to viste jeg at Miller argumenterer for at det er det enkelte lands offentlige kultur som avgjør innholdet i slike forpliktelser. Han avviser imidlertid at en politisk kultur er tilstrekkelig. Vi trenger en tykkere form for kultur, hevder Miller, som favner bredere og kan inneholde både “sosiale normer, kulturelle idealer og religion”:

The obligations that I should acknowledge in a case like this are likely to be coloured by the general ethos of the group or community. This will determine, to some degree at least, the interests that I can be called on to promote (Miller 1995: 66).

Og videre:

There is a shared way of life, which is not to say that everyone follows exactly the same conventions or adheres to the same cultural values, but that there is substantial degree of overlap in forms of life (Miller 1995: 41).

Selv om Miller (1995: 26) til stadighet understreker at den offentlige kultur verken behøver å være altoppslukende eller monolittisk, kan jeg ikke se at hans beskrivelse av den offentlige kulturen nødvendigvis vil gi rom for et mangfold private kulturer. Miller ignorerer igjen at i det offentlige rom er det flertallets forståelse av et gode som vil dominere. I Europa vil for eksempel ofte kristne verdier og tradisjoner tas for gitt, mens muslimske skikker stadig er oppe til debatt. Ved å inkludere en offentlig kultur, som gjerne er basert på en bestemt moraloppfatning, i den overordnede nasjonale kultur, er det fare for at en assimilering av innvandrere er nødvendig. Problemet er når en slik offentlig kultur i for stor grad bare blir et uttrykk for den dominerende forståelse av *det gode liv*, som i prinsippet strider med definisjonen om individuell frihet. Dersom forpliktelsene i et samfunnsborgerskap avgjøres av en bestemt moraloppfatning, vil dette med andre ord kunne gå utover individenes valgfrihet til selv å velge sin livsvei i tråd med egne overbevisninger.

Brochmann (2002: 31) påpeker at de fleste liberale stater har tatt avstand fra tradisjonen for assimilering, som krever at “individene vokser inn i et gitt kulturelt fellesskap – og gradvis tilegner seg dette fellesskapets normer og verdier til individets normer ikke kan skilles fra

samfunnet”. Kritikere hevder at det er fare for at assimilasjon som strategi lett blir autoritær. Mason (1999: 266) hevder at ved å rettferdiggjøre assimilering utfra betydningen en nasjonal identitet kan ha som sosialt lim, tar en bort fokuset fra hvorvidt den spesifikke kulturelle forståelsen, som identifikasjonen hviler på, er moralsk forsvarlig eller ei.

The guiding idea here is that assimilation would require the promotion of a specific conception of the good, which could only be done through the oppressive use of state power, since individuals could not be expected to converge on such a conception through the free exercise of reason (Mason 1999: 266).

Med andre ord er det fare for at vektlegging av at nykommerne må anerkjenne innholdet i den offentlige kultur kan føre til en diskriminerende assimileringsspolitikk, som vil være i strid med prinsippet om individuell frihet. Assimilering innebærer med andre ord at dørene er åpne, men at inkluderingen ofte ikke vil være basert på frivillighet og gi lite rom for private identiteter. Frankrike blir ofte fremmet som et klassisk eksempel på en *jus soli*-modell, som innebærer en aktiv assimileringss- og “forfranskningspolitikk” (Brochmann 2002: 61). Blant annet er denne politikken tuftet på en sterk sekularisert kultur, som blant annet bidro til at det franske parlamentet forbød bruk av hijab og andre religiøse klesplagg i offentlige skoler i februar 2002 (Modood 2007: 13).

3.2.3 Akseptert som “en av oss”?

Et annet etisk dilemma med en nasjonal identitet er at den er basert på noen forestillinger om *oss* og *dem*. Dette er et trekk som gjelder de fleste identiteter og som ikke behøver å være noe problem i utgangspunktet. Problemet oppstår dersom slike forestillinger blir et kriterium for hvem som tilbys samfunnsborgerskap – både formelt gjennom naturalisering og sosialt gjennom status som fullverdig samfunnsborger. Miller påpeker dessuten at slike forestillinger må relatere til virkelige forskjeller mellom mennesker:

Finally it is essential to national identity that the people who compose the nation are believed to share certain traits that mark them off from other peoples. [...] National divisions must be natural ones; they must correspond to real differences between peoples (Miller 1993: 7).

Et annet poeng er at selv om vedkommende ønsker å bli en del av samfunnet, vil han kanskje møte oppfatninger, stereotyper og myter som hindrer han å bli en del av samfunnet på lik linje med majoritetsbefolkningen. Det finnes mange eksempler på statusfall på grunn av etnisk opphav, som når mennesker kun får jobb som vaskehjelp til tross for at de har høy utdanning

fra sitt hjemland. I det offentlige rom ligger det altså definisjonsmakt. Med en offentlig kultur til grunn ligger det ikke bare makt i avgjørelsen om hvor grensen for det private og det offentlige rom skal gå (Brochmann 2002: 31), men ikke minst hvem som regnes som innenfor og utenfor.

Cultural exclusion has also played its part, in the form of the concept of nation. This means that individuals within state boundaries, legal residents, guest workers or refugees, as well as foreigners outside the state boundaries, can be perceived as “outsiders” or second-class citizens by the dominant culture of the polity (Faulks 2000: 29-30).

Vi ser allerede noen eksempler på at en gjenoppstandelse av en nasjonalistisk forståelse av samfunnsborgerskapet har sneket seg inn i lovgivning for statsborgerskap for enkelte land. De fleste vestlige land har strammet inn sin lovgivning det siste tiåret og det blir stadig mer vanlig at land tester språkferdighetene og kunnskapene om landets historie til de som ønsker statsborgerskap. Danmark statsminister ønsker en ordning der innvandrere må bevise at de har gjort seg fortjent til å nyte godt av velferdsgodene i landet, melder Politiken 29. mars 2011. Israel går enda et skritt lenger og ønsker at alle som ønsker som søker israelsk statsborgerskap må avgi ed til Israel som jødisk stat. Professor Zeev Sternhell beskriver “en trend i Israel der liberale ideer på generelt grunnlag blir svekket, mens nasjonalistiske tanker vinner grunn”, til Roger Hercz i Dagsavisen 21. oktober 2010. En slik politikk overser at mennesker også har rettigheter som *individer*, ikke bare som borgere. Det er en risiko for at en nasjonalistisk forståelse av samfunnsborgerskap betyr høye og urealistiske krav for å få juridisk statsborgerskap.

3.3 Et nødvendig onde?

Jeg har vist at Millers modell for samfunnsborgerskap kan være problematisk fra et liberalt ståsted, fordi en nasjonal identitet kan gå på bekostning av verdien om individuell frihet. Det ujevne maktforholdet mellom flertallssamfunnet og minoriteter kan tyde på at det er behov for å fjerne de barrierer, som hindrer inkludering. Samtidig har jeg vist at idealet om en åpen og fri debatt ikke nødvendigvis er tilstrekkelig for å verne om disse individene. Spørsmålet er hvorvidt samfunnsborgerskap i et pluralistisk samfunn *kan* og *bør* ha et annet grunnlag enn nasjonalitet som et felles referansepunkt.

Dersom vi følger Millers (1995) resonnement, slik det ble presentert i kapittel 2, vil svaret på dette spørsmålet være nei, dersom vi ønsker oss mer sosial rettferdighet i verden. For Miller

er det *kun* en nasjonal identitet som kan bringe frem en tilstrekkelig grad av solidaritetsfølelse for å etablere velferdsordninger for omfordeling av goder. I den forstand kan en nasjonal identitet likevel anses som et *nødvendig onde*, ettersom dette er den eneste kilden til solidaritet i nasjonalstater. Dette kan dessuten forklare hvorfor Miller (2008: 381) har en noe restriktiv holdning til innvandring, fordi han frykter at for store mengder med mennesker med en annen kulturell ballast vil gå utover stabiliteten og tilliten i samfunnet – og i verste fall følelsen av solidaritet.

3.4 Konklusjon

Jeg introduserte dette kapittelet med Kymlickas (1995) definisjon av individuell frihet, som mener at denne liberale verdien henger nøye sammen med vår tilknytning til en samfunnskultur. Basert på denne forståelsen hevder jeg at det er nødvendig at et samfunnsborgerskap i et pluralistisk samfunn sikter på at innvandrere inkluderes i fellesskapet, samtidig som de får beholde sin kulturelle identitet. Deretter argumenterte jeg for at Miller ikke lykkes med å bevare denne verdien i sin modell for samfunnsborgerskap: Å etablere et deliberativt demokrati med vektlegging av en åpen og fri debatt er ikke nødvendigvis tilstrekkelig for å sikre inkludering, ettersom denne løsningen ikke tar høyde for betydningen av maktstrukturer og sosial kapital. Derfor eliminerer ikke Miller risikoen for at en nasjonal identitet i praksis kan bety at innvandrergupper må velge mellom en streng assimileringpolitikk eller kan bli utelukket fra fellesskapet på grunn av sin kulturelle bakgrunn. Samtidig hviler Millers argumentasjon på et verdipremiss om solidaritet, som tilsier at en nasjonal identitet er et nødvendig onde for å oppnå idealet om sosial rettferdighet. Det er derfor behov for å avklare hva som ligger i dette premisset, så neste kapittel vil jeg vie til en diskusjon om verdien av solidaritet.

4 Verdien av solidaritet

I dette kapittelet vil jeg særlig konsentrere meg om verdien av *solidaritet* for et samfunnsborgerskap og vil vektlegge Millers forståelse av dette begrepet. Jeg argumenterer for at betydningen av solidaritet må utdypes og skiller mellom tre ulike varianter, fra en tynnere til en tykkere variant. Deretter viser jeg at Miller fremmer solidaritet som en *instrumentell verdi* i to ulike betydninger. På den ene siden argumenterer han for at en nasjonal identitet muliggjør sivile dyder hos borgerne, solidaritet i betydningen en evne til å handle for det kollektive gode. På den andre siden knytter Miller verdien av solidaritet til målet om sosial rettferdighet, som kun kan oppnås gjennom en etablert velferdsstat. Her argumenterer han for at en befolkning som deler en følelse av en nasjonal identitet baner vei for praksiser for omfordeling av goder, basert på løs gjensidighet fremfor streng gjensidighet.

Ved å vise til enkelte empirisk eksempler vil jeg antyde at solidaritet trolig vil være mer kulturelt betinget enn det Miller tar høyde for i sitt hovedargument. De empiriske funnene tyder på at den kausale forbindelsen mellom en nasjonal identitet og borgernes altruistiske handlinger og solidariske holdninger ikke er uavhengig av *innhold*. Jeg viser til at et kollektivistisk innhold trolig er av betydning for hva slags innflytelse republikanske verdier vil få, mens tillit til institusjoner og ideologi kan være av betydning for graden av omfordeling. Deretter vil jeg diskutere Millers empiriske forutsetning om at det *kun* er en nasjonal identitet som kan bringe frem solidaritet i tilstrekkelig grad for å oppnå målet om republikanske verdier og sosial rettferdighet. Dersom vi legger noen empiriske forutsetninger til grunn kan det være grunn til å tro at en tynnere form for identitet vil være tilstrekkelig for å bringe frem en viss grad av solidaritet og omfordeling.

4.1 Begrepsforståelse

Solidaritet er et flertydig og abstrakt begrep, som kan vekke en rekke ulike assosiasjoner. Kanskje bringer det oss tilbake til 1789 og den franske revolusjon med sitt slagord “frihet, likhet og brorskap”, men det er like godt befestet i sosialistisk teori og den moderne velferdsstaten. Ifølge Regh (2007:7) dukket begrepet “solidaritet” opp i moderne leksikon med utviklingen av ideen om broderskap, som ble påberopt under den franske revolusjon. Ved å assosiere broderskap med frihet og likhet hentet de revolusjonære frem klassiske idealer om vennskap fra middelalderen og knyttet dem til den moderne ideen om individuell

frihet. En forståelse av solidaritet er at det betegner graden av samholdet i samfunnet. Ifølge Kurt Bayertz (1999: 4-6) omfatter solidaritet en gjensidig tilknytning mellom individer, som omfatter to nivåer: et reelt nivå av fellesskap mellom individer og et normativt nivå av gjensidig forpliktelse til å hjelpe hverandre, dersom og når det skulle bli nødvendig.

4.2 Solidaritet som et gode

Miller (2000: 32) tar for gitt at vi trenger solidaritet og at nasjonal identitet er hovedkilden til denne nødvendigheten i moderne samfunn. Han antar at i dagens samfunn der økonomiske markeder spiller en viktig rolle, er det en sterk tendens mot sosial splittelse, der hver enkelt sørger for sine egne interesser og sitt eget sosiale nettverk. Et resultat av dette er at det er vanskelig å mobilisere mennesker til å oppnå kollektive goder, fordi de vil være uvillige til å støtte praksiser som innebærer omfordeling av goder som de kanskje ikke selv vil tjene på. Han mener at vi bare kan unngå disse problemene der det eksisterer solidaritet over en stor skala, ved at mennesker identifiserer seg som medlemmer av et større samfunn. Kan vi akseptere Millers premiss om at solidaritet er en nødvendig verdi ved et samfunnsborgerskap?

For det første vil jeg påstå at *solidaritet* er en mektig moralsk idé, fordi den vekker positive assosiasjoner på tvers av både politiske og teoretiske skillelinjer. Både universalister og nasjonalister, konservative og liberale, har trykket begrepet til sitt bryst. Til tross for at begrepet *solidaritet* har et komplekst og flertydig innhold, vil jeg anta at det vil være nokså stor enighet om at det har med *fellesskap* å gjøre og derfor er et velegnet ideal for et samfunnsborgerskap. De fleste teorier om samfunnsborgerskap avviser at individer kun er egoistiske vesener som i alle avgjørelser kalkulerer hva som vil gi størst mulig egennytte. Selv om liberale teoretikere først og fremst vektlegger individuell frihet, vil de fleste akseptere at et samfunn også hviler på kollektivistiske prinsipper.

For det andre kan tilstedeværelsen av en solidaritetsfølelse møte individers behov på ulike måter. Vi er meningssøkende vesener, som finner trygghet og glede i våre sosiale relasjoner. Slik både Miller (1995) og Kymlicka (1995) konstaterer kan derfor vår tilknytning til en kultur, et samfunn eller en nasjon være noe verdifullt i seg selv for individer. Solidaritet er betinget av kollektivistiske trekk ved individer, vår evne til å ha sympati og omtanke for andre, men også vår vilje til å stole på andre. Samtidig er det basert på et fellesskap som forutsetter at individer tror på at de kan oppnå noe sammen.

For det tredje kan en følelse av solidaritet ha instrumentell verdi for samfunnsborgerskapets praksiser. For Miller (2000) er det nærhet og identifikasjon med andre som gjør at vi er i stand til å handle solidarisk, noe som kan ha betydning for samfunnsborgerskapet ved å:

- (i) Styrke demokratiske prinsipper ved at individer lettere vil samarbeide og komme til enighet om ulike politiske saker.
- (ii) Styrke sivilsamfunnets funksjon, ved at individer ønsker å delta.
- (iii) Forsterke en følelse av tillit, som vil gjøre felles praksiser mulig over et større geografisk område.

Som den republikanske tradisjon tilsier, så innbyr selve konstruksjonen av et samfunn til at mennesker til en viss grad er i stand til å samarbeide med hverandre, utveksle ideer og handle mot noen felles mål. For Miller (1988: 648) vil en felles nasjonal identitet innebære et fellesskap ”der hvert medlem anerkjenner lojalitet til samfunnet, uttrykt gjennom en vilje til å ofre personlige interesser til fordel samfunnet”.

4.2.1 Identifikasjon som kilde til solidaritet

Så langt har vi kommet frem til at solidaritet er vel og bra, både for samfunnet i sin helhet og for individene det består av. Spørsmålet som står ubesvart er hva som skal til for at individer velger å handle i tråd med denne verdien. Hagen (1999: 8) skiller mellom “to ulike grunner for at en aktør velger én handling fremfor en annen. Den ene er at det lønner seg, og den andre er at det er riktig å handle slik. Den første handlingstypen karakteriseres gjerne som rasjonelt valg¹², mens den andre viser til internaliserte normer”. Normer kan gjerne knyttes til identitet, som en forklaring på våre handlinger.

Et helt sentralt poeng hos Miller (1995: 66) er at det ikke behøver å være noen motsetning mellom et rasjonelt valg og et solidarisk valg, dersom aktøren *identifiserer* seg med samfunnet og det kollektive gode. Millers modell forutsetter at individer vil være villige til å arbeide for et felles prosjekt, så lenge de identifiserer seg med sine medborgere. Dermed kan vi akseptere premisset om at det vil være en fordel at individer selv vil ha interesse av og ønske samarbeid med andre for et samfunnsborgerskap. Som beskrevet i introduksjonskapittelet er en kollektiv identitet en sosial konstruksjon av felles forestillinger om noen særegne karakteristikk. Slike konstruksjoner blir bekreftet, utfordret og

---

¹² Rasjonalitet er et vidt begrep og av plasshensyn vil jeg ikke redegjøre for det i denne oppgaven, men begrenser forståelsen til å gjelde “handling motiver av egeninteresse”.

konstruert ved bruk av symboler, gjennom sosiale prosesser og media. Vi kan tenke oss at kollektiv identifikasjon kan være en viktig kilde til solidaritet, fordi det handler om *nærhet*, som trolig vekker forståelse og sympati hos mennesker. Det vil naturligvis være variasjoner i både tolkninger og styrke, men det sentrale er at det eksisterer forestillinger om noen bestemte egenskaper eller karakteristikk en gruppe har til felles.

Dersom vi kan akseptere identifikasjon som kilde til solidaritet, virker det logisk at borgere som deler en felles identitet vil være mer tilbøyelig til å handle for det kollektive gode enn borgere som ikke identifiserer seg med hverandre. Som vist overfor aksepterer jeg både at i) solidaritet er en verdifull egenskap ved samfunn, som bør bevares i en modell for samfunnsborgerskap, og at ii) en felles identitet kan være en kilde til solidaritet. Det er fremdeles uklart om vi kan akseptere Millers kausale argument om forbindelsen mellom en følelse av nasjonal identitet og solidariske handlinger. Jeg vil vurdere dette premisset ved å redegjøre for Millers forståelse og beskrivelse av solidaritet og undersøke om den kausale forbindelsen til en nasjonal identitet har empirisk hold.

4.3 Premisset om en nasjonal identitet

Som nevnt innledningsvis, spiller altså verdien av solidaritet en tosidig rolle i Millers argument. På den ene siden står denne verdien sentralt i Millers (1995: 82) fremstilling av *sivile dyder*, der solidaritet inngår som en instrumentell verdi som gjør det mer realistisk å kunne etablere et republikansk samfunnsborgerskap og et deliberativt demokrati. På den andre siden inngår denne verdien i det instrumentelle argumentet om forbindelsen mellom en nasjonal identitet og sosial rettferdighet. I det første tilfellet diskuterer jeg hvorvidt en felles nasjonal identitet fører til en mer *altruistisk* oppførsel hos befolkningen i nasjonalstater. I det andre tilfellet er jeg opptatt av hvorvidt en felles nasjonal identitet fører til høyere oppslutning om omfordeling av goder gjennom et velferdssystem.

Solidaritet er ikke minst et gradsspørsmål, og for å klargjøre hvor Millers forståelse av begrepet kan plasseres, vil jeg skille mellom tre ulike former:

1) Solidaritet i form av *gjengjeldelse*. I et samfunn oppstår det flere situasjoner der en gruppe mennesker har en felles interesse av at oppgaven blir løst. Et eksempel kan være dugnaden i nabolaget, der alle må bidra for at fellesområdene skal ryddes. Det eneste som kreves i slike tilfeller er at en ikke vil forsøke å lure seg unna, men fordi en selv har glede og interesse av å

benytte seg av hagen borettslaget eier, vil en bidra på lik linje med andre. Dette er en tynn form for solidaritet, som er i tråd med individers egeninteresse.

2) Solidaritet i form av *tillit*. For at individer skal samarbeide mer langsiktig, kreves det en noe sterkere variant av solidaritet, som vektlegger at individer i et samfunn stoler på hverandre. Tillit innebærer en tro på at den andre parten vil gjøre sin del en gang i fremtiden. Det kreves med andre ord at en er villig til å bidra uten noen form for garanti, fordi en antar at en vil få noe tilbake. Et eksempel er at en er villig til å betale skatt for å etablere velferdsgoder, som kan komme til nytte på et senere tidspunkt. Dette er en mellomposisjon, som krever en viss grad av tillit, men som ikke trenger å komme i konflikt med individers egeninteresse.

3) Solidaritet i form av *offervilje*. Dette er en form for tykkere samhold, som stikker dypere enn de to øvrige typene. Det mest ekstreme eksempelet er viljen til å gå inn i krigshandlinger for å forsvare nasjonen eller samfunnet. Et annet begrep som er vanlig i denne sammenheng er altruisme, en tenke- og handlingsmåte som blir bestemt av hensynet til andres vel. Vi kan for eksempel tenke oss mennesker som er villig til å gå sulten for å gjøre andre mett.

4.3.1 Solidaritet og republikanske dyder

Som vist i kapittel to fremmer Miller et ideal om et republikansk samfunnsborgerskap og deliberativt demokrati. For å oppnå dette målet er det et behov for et samfunn der individer ikke bare blindt følger sine egne behov. I tråd med dette idealet ønsker vi oss borgere, som er villig til å samarbeide og hjelpe hverandre. Slike egenskaper kaller vi som regel *sivile dyder*, i den forstand at dette er egenskaper som oppfattes som særlig fordelaktige for et samfunnsborgerskap. En av de fremste dydene er at samfunnsborgeren er tilstrekkelig motivert for å hjelpe sin neste, utøve de oppgaver som samfunnsborgerskapet innebærer og handle for fellesskapet interesser (Miller 2000: 83). Et deliberativt demokrati innebærer at individer er villig til å sette sine personlige interesser til side for å oppnå demokratisk konsensus (Miller *ibid*: 54).

Dette idealet er svært krevende og forutsetter solidaritet i form av offervilje. Solidaritet forstås som et instrumentelt gode, som binder individer sammen og bidrar til at de er villig til å ofre

sine egeninteresser til fordel for *et felles gode*¹³. Et republikansk samfunnsborgerskap og deliberativt demokrati stiller med andre ord svært strenge krav til individers *motivasjon*. Miller er klar over at et republikansk samfunnsborgerskap er svært krevende. Det beror på at menneskers sympati og evne til å leve seg inn i andres menneskers situasjon strekker seg langt. For at det skal være realistisk at rasjonelle individer tar valg som kommer andre mennesker til gode innenfor en gitt nasjonalstat, forutsetter Miller at:

- i) De deler en følelse av nasjonal identitet med sine medborgere.
- ii) At personlige interesser overlapper med kollektive interesser.

Kan vi se for oss en situasjon der evnen hos borgerne til å utøve slike *sivile dyder* er særlig prekær? Jeg ser det som mest nærliggende å ta utgangspunkt i en eller annen form for potensiell krise som en nasjonalstat kan oppleve, for eksempel ved krig eller naturkatastrofer. Dette er en situasjon da samfunnet er spesielt avhengig av at befolkningen hjelper hverandre, ettersom statens apparat kan være svekket og mange mennesker er i nød. I slike situasjoner vil det for eksempel være mangel på ressurser, som gjør at det er særlig viktig at mennesker er villig til å dele på goder og ha sympati med andre. En annen faktor er at Miller selv argumenterer for at det er nettopp under slike ekstremisituasjoner at den nasjonale identitet vil komme sterkest til uttrykk. Han skriver:

[t]here are few occasions on which national allegiances are directly evoked and displayed. It may take some exceptional event to call these allegiances out of the black room of the mind into full consciousness [...] More often there are genuinely momentous that have this effect: armed conflicts provide the most obvious example, but other causes, such as natural disasters, may have something of the same result (Miller 1995: 14).

Spor etter republikanske verdier finner vi igjen i individers handlinger overfor hverandre. Ettersom solidariske handlinger for et felles gode kan bli veldig generelt, så kan vi ta utgangspunkt i den sivile dyden om å hjelpe andre. La meg ta et nærliggende eksempel. Øysamfunnet Japan ble 11.mars 2011 rystet av en jordskjelvskatastrofe som utslettet hele byer og tok titusenvis av menneskeliv. I tillegg ble atomreaktorene ved Fukushima Daiichi ødelagt av flodbølgen som fulgte etter jordskjelvet, som bidro til at det også hersket stor frykt for radioaktiv spredning. I kjølvannet av katastrofen stusser aviskommentatorene på japanernes oppførsel under denne krisesituasjon. En eldre og skadet kvinne, som sitter

---

¹³ Et felles gode kan bety flere ting, men generelt forstås det som politiske, økonomiske eller sosiale ordninger, “som kommer alle til gode når de er opprettet” (Engelstad m. fl. 2002: 269).

fastklemt etter flodbølgen, beklager brydderiet overfor redningsarbeiderne og spør om det ikke er andre som kan hjelpes før henne, skriver journalist Laura King i Los Angeles Times (2011). Også Dagbladets (2011) journalist Jørgen M. Gilbrant undrer seg over den særegne oppførselen og påpeker at mens befolkningen plyndret etter flommen i New Orleans, jordskjelvene i Haiti og Chile, skjer ikke dette i Japan. ”En japaner vet at han ikke er verdens sentrum, han vet at han inngår i et sosialt nettverk og er en del av en sosial gruppe. I Japan skal man ikke framheve seg selv eller heller ikke vise følelser. Alle vet at man er trist, men trenger ikke vise det eller tiltrekke seg oppmerksomhet”, forklarer sosialantropolog Arne Kalland, professor ved Universitet i Oslo til Dagbladet.

Hvordan et folk oppfører seg i en katastrofesituasjon er naturligvis betinget av en rekke sosiale, psykologiske og fysiske faktorer. Situasjonen i Japan er interessant fordi vi var vitne til en sterk grad av kollektiv oppførsel, som vakte oppsikt fra et vestlig hold. I så fall må vi spørre om det er riktig at tilstedeværelsen av en felles nasjonal identitet hadde noen betydning for atferden vi ser i Japan etter katastrofen? Slike reaksjonsmønstre kan være innarbeidet, som vil si at de til dels avhenger av kulturelle forestillinger om “oss selv”. En kan tenke seg at slike krisesituasjoner på den ene siden kan mobilisere et folk til å samarbeide, men samtidig kan mangel på mat, en svekket stat og frykt føre til lavere samfunnsmoral.

At store deler av befolkningen i Japan i større grad ga uttrykk for at de hadde omtanke for hverandres ve og vel, tyder på at vi kan akseptere Millers påstand om kriser fører til at den nasjonale identitet kommer sterkere til uttrykk. Samtidig viser eksempler fra andre land at menneskene der har oppført seg helt annerledes, og at det har vært tilløp til lovløse tilstander. Spørsmålet er om solidaritet som fenomen er mer *kulturelt betinget* enn det Miller tar høyde for. Kan det være slik at en kollektivistisk kultur vil være mer samlende etter en katastrofe enn steder der individualismen er rådende? Dersom en nasjonal identitet i det hele tatt har noe å si i slike sammenhenger, kan en få inntrykk av at solidariske handlinger overfor sine medborgere avhenger av at den kollektive identiteten de har til felles har et kollektivistisk og solidarisk *innhold*. I det japanske tilfellet kanskje særlig inspirert av buddhismen og confusianismen.

Hechter og Kanazawa (1993: 459) bekrefter at den rådende normative forklaringen på hvorfor Japan har et høyere nivå av gruppesolidaritet enn vestlige nasjonale samfunn er at den homogene befolkningen deler en oppfatning om grunnleggende verdier avledet fra konfusianistiske røtter. De mener likevel det er mulig å forklare den høye graden av

solidaritet i Japan med utgangspunkt i en alternativ solidarisk teori basert på premisser fra ”rational choice”. De hevder at graden av solidaritet hos en gruppe, som varierer med andelen av individuelle ressurser som bidrar til kollektive goder, vil sikre underkastelse av reglene som er nødvendig for produksjonen av disse godene. En annen faktor de mener påvirker solidarisk oppførsel er kontrollmekanismer:

To the degree that members of a society are visible to one another in their performance of social roles, this increase the scope and decreases the cost of both monitoring and sanctioning activities (Hechter og Kanazawa *ibid*: 461).

De konkluderer med at det Japan er ulike mekanismene til stede som sørger for stor grad av gjensidig avhengighet og synlighet i sosiale nøkkelgrupper. Samtidig påpeker de at en slik høy grad av avhengighet og synlighet trolig først vil ha betydning der befolkningen allerede har internalisert kollektivistiske verdier. Disse ulike forklaringene kan tyde på at en nasjonal identitet i seg selv ikke er nok til å forklare individers solidariske handlinger. Borgernes motivasjon for å handle kan være basert på en nasjonal identifikasjon, men den må være basert på et mer spesifikt *verdimessig innhold*. Vi husker fra kapittel 2 at den offentlige kulturen avgjør de nasjonale forpliktelsene. På bakgrunn av det japanske eksempelet kan det virke som solidarisk oppførsel er mer sannsynlig, dersom den offentlige kultur *i seg selv* er basert på republikanske eller kollektivistiske idealer. Som følge av dette vil det ikke alltid være tilstrekkelig at befolkningen i en stat deler en felles nasjonal identitet. Jeg vil minne om at Japan er et samfunn med lange tradisjoner for kollektivistisk tenkning, som gjør at de skiller seg vesentlig fra amerikansk kultur, som er tuftet på en sterk individualisme.

4.3.2 Solidaritet og oppslutning om velferdsstaten

Miller argumenterer dessuten for at en følelse av solidaritet er et viktig skritt på veien for å realisere idealet om *sosial rettferdighet* gjennom omfordeling av goder. Der en følelse av solidaritet gjennomsyrrer samfunnet, vil praksiser for omfordeling kunne baseres på løs gjensidighet fremfor streng gjensidighet, er hans poeng. I dette resonnementet fremstilles solidaritet som et noe mindre krevende *instrumentelt gode*. Johnston (m. fl. 2010: 352) og hans medforfattere påpeker at nasjonal identitet har en todelt rolle i Millers resonnement om omfordeling. For det første en direkte rolle ved at nasjonalitet skaper en følelse av *sympati* for medborgerne, som fremkaller begynnelsen på en motivasjon for å bry seg om svakerestilte. Men vel så viktig for Miller, er at en nasjonal identitet indirekte bringer frem en følelse av

tillit som er en forutsetning for at individer vil handle av sympati, som går via en følelse av solidaritet. Dersom borgere deler en felles nasjonal identitet, ser Miller det som sannsynlig at de vil ha større tillit til at deres forpliktelser blir gjengjeldt. Denne forståelsen av solidaritet, som omfatter *omfordeling av goder*, kan plasseres under kategorien “solidaritet i form av tillit”.

Med en velferdsstat er felles goder allerede institusjonalisert gjennom praksiser for omfordeling. Etableringen av en velferdsstat regner Miller som et skritt på veien til målet om sosial rettferdighet. Jeg vil understreke at selv om de to forståelsene av solidaritet naturligvis er nært forbundet, er det også en vesentlig forskjell. Mens solidaritet i form av republikanske idealer fremhever individers evne til medmenneskelig sympati og altruistiske *handlinger*, vil solidaritet i betydningen omfordeling i større grad være basert på altruistiske *holdninger* og en form for gjensidighet, som krever egenskaper som tillit og forventninger.

Abraham (2002: 4) påpeker at mens sivile rettigheter vil kreve lite av borgernes egenskaper, vil sosiale rettigheter kreve en vilje til å være vokter for andre som et spørsmål om felles minimum forventning. Dette med *forventninger* ligger også sentralt i Millers argumentasjon. Tanken går ut på at der mennesker identifiserer seg med hverandre vil de ikke bare oppleve at de har forpliktelser overfor hverandre, men de vil også forvente at disse forpliktelsene vil bli gjengjeldt av den andre part. Miller mener at for at velstående mennesker skal støtte trygd og andre velferdsordninger, er det nødvendig at de identifiserer seg med fordelene ved omfordeling – en identifikasjon drevet frem av en nasjonal identitet. Miller argumenterer for at normen for omfordeling ligger implisitt i kollektiv solidaritet:

I take it as virtually self-evident that ties of community are an important source of such trust between individuals who are not personally known to one another and who are in no position directly to monitor one another's behavior. A shared identity carries with it a shared loyalty, and this increases confidence that others will reciprocate one's own co-operative behavior (Miller 1995: 92).

Empiriske studier (OECD 2008) underbygger Millers påstand om at velferdsstaters sosialpolitikk er nedadgående, mens forskjellene i levestandard øker. Det blir lansert ulike forklaringer på hva som kan være årsaken til nedgangen i denne formen for sosialistisk politikk. Johnston m. fl. (2010: 349) påpeker at de empiriske undersøkelsene har gitt sprikende resultater. De påpeker at særlig to hovedforklaringer blir presentert for hvorfor det har vært nedgang i solidaritet de siste årene. På den ene siden vises det til at individers økonomiske interesser har fått større spillerom med markedsliberalismens inntog. Andre

påpeker at svakere solidaritet kan skyldes kulturelt mangfold som følge av innvandring. De gjør en empirisk undersøkelse for å finne ut om det er en kausal sammenheng mellom en nasjonal identitet og holdninger til omfordelingspolitikk. Med andre ord ønsker de å finne ut av hvor mye Millers hypotese om at omfordeling avhenger av en nasjonal identitet kan forklare slik oppslutning i praksis¹⁴.

Et problem med slike empiriske studier er at det er svært vanskelig å definere og måle et så abstrakt begrep som *nasjonal identitet*. Det er dessuten problematisk å generalisere på bakgrunn av slike empiriske studier, ettersom karakteristikene ved nasjonale identiteter varierer stort fra land til land, medgir Johnston og hans medforfattere. Resultatene kan derfor bare gi oss en viss idé om hvordan individer, som selv oppfatter at de har en sterk nasjonal identitet, påvirker deres holdninger til velferdsstaten. Det er stor risiko for metodiske problemer, som feilslutninger når det gjelder retning på den kausale sammenhengen, mellomliggende faktorer og svak begrepsvaliditet.

Johnston m. fl. (2010) tar utgangspunkt i Canada, en case med en sammensatt befolkningsgruppe med både nasjonale og etniske grupper. Når det gjelder graden av omfordeling, ligger Canada et sted midt mellom nordeuropeiske land og USA. Resultatene fra undersøkelsen tyder på at nasjonal identitet har betydning for holdninger til velferdsstaten i Canada, men at denne faktoren spiller en langt mer beskjed rolle enn det Miller predikerer. Johnston m. fl. (ibid: 367) finner bare delvis støtte for denne antakelsen. De statistiske funnene tyder dessuten på at en sterk nasjonal identitet hos respondentene gir høy grad av tillit til de statlige institusjonene og ikke har like stor effekt på det mellommenneskelige aspektet. Med andre ord er en nasjonal identitet først og fremst av betydning ved å forsterke tillit til myndighetene som legitimerer statlig innblanding i menneskers liv, konkluderer Johnston og hans medforfattere.

Even with standardized measures, the direction and strength of national-identity effects are likely to vary cross-nationally. Relationships are likely to be highly contingent, reflecting distinctive features of the history and culture of each country (Johnston m. fl. ibid: 368).

Disse funnene tyder på at der velferdsstaten og liknende programmer har spilt en viktig rolle i nasjonsbyggingsprosjekter og nasjonale historier i ulike land, vil det være sterkere

---

¹⁴ Johnston (m. fl. 2010: 253) viser til andre studier av sammenhengen mellom en nasjonal identitet og oppslutning om velferdsstaten, deriblant Shayo (2009), som finner en negativ korrelasjon basert på undersøkelser fra 26 land.

sammenheng mellom en nasjonal identitet og oppslutning om omfordelingspolitikk. Annen forskning (Arts og Gelissen 2001) tyder dessuten på at hva slags type velferdsinstitusjoner som allerede er etablert i landet kan påvirke befolkningens holdninger til velferdstilbud. De viser at mens befolkningen i skandinaviske land jevnt over er positive til velferdsordninger, er skepsisen mer utbredt i USA. Johnston m. fl. (2010) konkluderer med at intensiteten til den nasjonale identitet ikke ser ut til å ha stor betydning. Det utslagsgivende for individers holdninger til velferdsstaten er heller hvilken *rolle* idealet om sosial rettferdighet og omfordeling har i de dominerende nasjonsbyggende historier. Dette kan være en forklaring på hvorfor det universalistiske begrepet om velferd er selve kjernen i den nasjonale identitet i noen land, som i Sverige, mens omfordeling kan ha en mer negativ betydning for andre nasjonale identiteter, som den amerikanske. Tea party-bevegelsen i USA er for eksempel svært skeptisk til statlig inngripen, men er likevel storbrukere av nasjonalistiske symboler og retorikk.

4.4 Nasjonal identitet og solidaritet

Jeg støtter Millers empiriske premiss om at en nasjonal identitet kan skape solidaritet, men mener at argumentet bør føres et skritt videre. Som Miller selv er inne på, er det en spesifikk offentlig kultur som avgjør innholdet i den nasjonale identitet, samt hva slags forpliktelser som følger av den:

Some national cultures may attach value to individual self-sufficiency, for example, and will therefore construe their members' obligations to one another mainly in terms of providing conditions under which individuals can fashion their own lives; others will lay greater stress on collective goods [...] (1995: 69).

Som følge av dette kan en spørre seg om nasjonal identitet *i seg selv* er en tilstrekkelig faktor for å bringe frem solidaritet? Empiriske studier og eksempler peker i retning av at det også trengs et kulturelt fundament, som vektlegger idealene om sivile dyder eller sosial rettferdighet.

Conover m. fl. (1993: 145) påpeker at menneskers oppfatninger om rettigheter og forpliktelser overfor hverandre også vil variere sterkt *innad i en stat*. Gjennom fokusgrupper undersøker de hva amerikanske borgere selv legger i de rettigheter og plikter samfunnsborgerskapet innebærer. Resultatene viser at det er stor uenighet om forpliktelser angående offentlig engasjement og sosiale behov. De fleste hadde en negativ forståelse av forpliktelser, som krav

en simpelthen var nødt til å adlyde, aktivitetene ribbet for samfunnsintegritet og moralsk ansvar for kollektivet. Andre hadde et mer positivt inntrykk av sine forpliktelser, i tråd med republikanske idealer.

These results suggest the need for greater sensitivity to the ways in which understandings of “ordinary agents” may provide useful correctives to – and in this instance, more complex and promising (even if only implicit) versions of – conceptions of citizenship adequate to the demands of life in highly complex, pluralist societies such as those found in the United States (ibid: 149).

4.4.1 En tilstrekkelig faktor?

Med utgangspunkt i jordskjelvkatastrofen i Japan, viste jeg til faktorer som vil være betingende for hvordan en befolkning oppfører seg etter en nasjonal krise. Om det er slik at en nasjonal identitet kommer sterkere til uttrykk i slike ekstremisituasjoner, tyder erfaringene fra Japan på at kollektivistiske verdier trolig spiller en sentral rolle. Det vil si at en nasjonal identitet ikke nødvendigvis er tilstrekkelig for at et folk skal oppføre seg i tråd med de kravene et republikansk samfunnsborgerskap stiller. Desto viktigere er det at felleskulturen har et spesifikt *innhold*, som motiverer til den type altruistisk handling.

Når det gjelder oppslutning om velferdsstaten, er også bildet sammensatt. En studie fra Canada gir uttrykk for personer som i sterk grad identifiserer seg med nasjonen ikke nødvendigvis støtter sosialpolitikk gjennom velferdsstaten. Canada har, til tross for sin multinasjonalitet, etablert mer effektive systemer for omfordeling enn USA, som regnes for å ha en sterkere nasjonal identitet. Det finnes også andre eksempler på multinasjonale stater med relativt godt utbygde velferdssystemer, som Sveits og Belgia. Miller er klar over disse empiriske eksemplene og anerkjenner at det kan virke som:

[...] a shared national identity is neither necessary nor sufficient for a practice of social justice along Rawlsian or similar lines (1995: 94).

Han bagatelliserer imidlertid betydningen av de empiriske eksemplene ved å vise til at Sveits og Canada, til tross for sin multinasjonalitet, likevel har en overordnet felles identitet. Samtidig påpeker han at individualismen står sterk i USA, noe som kan forklare hvorfor det ikke har blitt etablert velferdsordninger etter sosialdemokratiske standarder. Jeg vil påstå at disse variasjonene likevel svekker argumentet om at nasjonalitet *de facto* er den fremste kilde til solidaritet, ettersom Miller må ta et forbehold om at en slik forbindelse er betinget av *innholdet* i den offentlige kultur:

The quality of the culture – in particular, the extent to which the nation conceives itself along solidaristic or individualistic lines – is clearly going to be of vital importance determining which practices of justice are seen as legitimate (1995: 94).

For å oppnå idealet om sosial rettferdighet, kan det synes som det ikke tilstrekkelig med en befolkning som deler en felles nasjonal identitet, men at de også må dele en kollektiv oppfatning om at sosial rettferdighet er et mål de ønsker å oppnå. Det vil også være ulike kilder til motivasjon for å støtte velferdsordninger. Mason (1999: 279) påpeker at for at det skal være bred støtte om en velferdspolitik, er det vel så viktig at det er enighet om prinsippet om sosial rettferdighet. Derfor mener han at det ikke er usannsynlig at en slik bred støtte vil være fraværende dersom befolkningen ikke deler en solidarisk felleskultur. Samtidig vil det være ulike forklaringer på hvorfor mennesker slutter opp om velferdsordninger. Til tross for at det ikke er bred enighet om prinsippene om sosial rettferdighet kan det være at store lag av befolkningen støtter omfordelingspolitikk likevel, enkelte på grunnlag av egeninteresse som en forsikring for fremtiden. Noen vil støtte dem på grunn av sitt politiske synspunkt, fordi de mener det kreves av humanitære årsaker, mens andre igjen vil føle seg forpliktet av sitt samfunnsmedlemskap og være av den oppfatning at mennesker ikke kan være fullverdige borgere uten at deres grunnleggende behov blir møtt.

4.4.2 En nødvendig faktor?

Lægaard (2003) hevder at disse eksemplene ikke bare reiser spørsmålet om nasjonal identitet er en tilstrekkelig faktor, men at det også er relevant å spørre om det er en *nødvendig* betingelse. Han skriver:

Millers forsvarsmanøvrer mod de potentielle modeksempler til forudsætningstesen er dog problematiske, idet tesen reduceres til en nærmest tautologisk påstand: Hvis folk er solidariske (i kraft af en solidarisk offentlig kultur), så er de solidariske. Spørsmålet er hvilken af de to til sammen tilstrækkelige betingelser der er den vigtigste kilde til soldaritet i et samfund, en fælles national identitet eller en solidarisk offentlig kultur, om en sådan kultur kan tænkes uafhængigt af en fælles national identitet? (309-310).

Føllesdal (2000: 3) påpeker at selv om han er enig i Millers påstand om at solidaritet blant borgerne er viktig, forblir det et åpent spørsmål hvorvidt nasjonalisme er den eneste kilden til tillit, hvorvidt det trengs som en kilde i det hele tatt – og hvorvidt den modellen Miller foreslår faktisk er nasjonalisme. Han mener det også fremstår uklart hvilke elementer ved en offentlig kultur som er nødvendig eller tilstrekkelig for å skape solidaritet i form av

omfordeling av goder. Miller (1995: 195) påpeker for eksempel at det i noen tilfeller vil være nødvendig å beskytte et landskap, et distinkt språk eller en musikktradisjon, kulturelle egenskaper som ikke har noen klar forbindelse til praksiser for omfordeling av goder.

Innledningsvis skilte jeg mellom ulike kategorier for solidaritet, fra en tynnere variant basert på egeninteresse og til en tykkere variant basert på offervilje. Jeg vil påstå at idealet om republikansk samfunnsborgerskap vil kreve mer av samfunnsborgeren enn å bevare velferdsinstitusjoner for omfordeling. Den empiriske undersøkelsen fra Canada viste for eksempel at tillit til statlige institusjoner var en viktigere forklaringsfaktor enn sosial tillit. Vi kan tenke oss at det også vil være lettere for individer å betale skatt til fordel for omfordeling av goder, så lenge denne forpliktelsen er innbakt i samfunnsborgerskapet og ivaretatt av velferdsinstitusjonene, enn om en blir spurt direkte på gaten om penger av en tigger. Weinstock (1999: 293) påpeker at tillit ikke er basert på den samme formen for *tykke verdier* som en solidarisk identitet:

The relation of trust is distinct, however in that it does not require sharing in this way (ibid: 293).

Dersom velferdsinstitusjoner allerede er på plass i et land, samt har spilt en sentral rolle i den historiske nasjonsbyggingsprosessen, i tillegg til at det eksisterer høy grad av tillit og oppslutning om disse institusjonene, vil en nasjonal identitet kanskje ikke være nødvendig for å oppnå en viss grad av solidaritet og omfordeling. Dette spørsmålet vil jeg utdype i neste kapittel.

4.5 Konklusjon

I dette kapittelet har jeg fokusert på Millers normative premiss om solidaritet som et instrumentelt gode. Jeg argumenterer for at vi kan skille dette verdipremisseti to, der det ene er knyttet til republikanske idealer om individets handlinger og det andre er forbundet med holdninger til velferdsstatens praksiser. Selv om vi aksepterer den instrumentelle verdien solidaritet kan ha for et samfunnsborgerskap, viser empiriske eksempler at en felles nasjonal identitet ikke nødvendigvis er *tilstrekkelig* for at en befolkning skal oppføre seg i tråd med republikanske verdier. En slik utvikling ser ut til å være betinget av den offentlige kulturens karakter og *innhold*. Videre har vi sett at det er sammensatt hvilke faktorer som forklarer befolkningens støtte til velferdsordninger og at blant annet tillit til institusjoner er avgjørende. Dette tyder på at en felles nasjonal identitet heller ikke er *nødvendig* for at individer skal

støtte omfordeling gjennom staten. I neste kapittel vil jeg presentere Habermas konstitusjonelle patriotisme som en alternativ kilde til solidaritet og diskutere hvorvidt den kan forsvares fra et normativt ståsted i et pluralistisk samfunn.

5 En balansegang: Frihet og solidaritet

I forrige kapittel reiste jeg spørsmålet om nasjonal identitet er en tilstrekkelig og nødvendig faktor for å skape solidaritet i et samfunn. I dette kapitlet presenterer jeg *konstitusjonell patriotisme* med vekt på Habermas teori, som en alternativ identitet for samfunnsborgerskap. Jeg kommer frem til at en slik modell under visse vilkår kan sies å være en kilde til solidaritet, ikke i samme grad som en tykkere form for felleskultur, men tilstrekkelig for å oppnå en viss grad av omfordeling. Samtidig avviser den enkelte kjennetegn ved en nasjonal identitet, slik at den sitter igjen med en tynnere politisk kultur knyttet til tillit til institusjoner. Denne teorien kan derfor tilby en balansegang mellom verdien av solidaritet og verdien av individuell frihet i et pluralistisk samfunn. Selv om en slik konstitusjonell patriotisme kan by på et mer ønskelig ideal, er det mer usikkert om Habermas modell kan gi et realistisk alternativ. Ifølge Kymlicka er det uunngåelig at pluralistiske stater fører en politikk, som støtter flertallets felleskultur. Derfor mener han det er nødvendig å etablere enkelte grupperettigheter for å sikre minoriteters individuelle autonomi. Multikulturalismen er imidlertid sterkt presset for tiden og kritikere hevder at en slik politikk vil forringe følelsen av solidaritet og velferdsinstitusjoner.

5.1 Konstitusjonell patriotisme

Müller (2007) definerer *konstitusjonell patriotisme* som en idé om at politisk tilknytning bør sentrere rundt normene, verdiene og prosedyrene i en liberal og demokratisk grunnlov. Det vil si at menneskers politiske troskap verken knyttes til en nasjonal kultur, som liberalnasjonalister¹⁵ forfekter, eller verdenssamfunnet, som tilhengere av kosmopolitiske modeller ser for seg. Konstitusjonell patriotisme tilbyr en politisk identitet, som ikke avhenger av å skape en negativ kontrast til *andre*, ifølge Müller. Han forklarer:

Positive political principles do imply these negative contrasts, but that is not to say that all forms of constitutional patriotism would have to come with a strong emphasis on memory and militancy. In other words, and contrary to one of the most widespread clichés of our time, not every “identity” primarily to be “constructed” through an “Other” (2007:11).

---

¹⁵ *Liberal nasjonalisme* en samlebetegnelse for teorier om at en nasjonal identitet er en forutsetning for å sikre liberale verdier og institusjoner, der David Miller plasseres i samme kategori som Yael Tamir og Will Kymlicka. For ytterligere informasjon, se Kymlicka (2002: 261).

Begrepet *konstitusjonell patriotisme*¹⁶ stammer fra den tyske sosiologen og filosofen Jürgen Habermas (1994, 2005). Med utgangspunkt i sitt eget hjemlands erfaringer hevder han at det er behov for en ny modell for en overordnet identitet, som er koblet fra den nasjonale bevissthet. Han påpeker at det tyske folket strevde med å finne frem til en kollektiv identitet etter gjenforeningen i 1990. Den historiske arven var preget av skammen som fulgte 2. verdenskrig. Dessuten var det en utfordring å skape en følelse av samhørighet hos et splittet folk. Habermas (1994: 256) påpeker at den tyske gjenforeningen dessuten var preget av motstridende følelser. En side oppfattet foreningen som en gjenopprettelse av den enhetlige nasjonalstaten, som ble revet i stykker. En annen side anså prosessen som en politisk gjenforening av demokratiet og en konstitusjonell stat, der sivile rettigheter hadde vært fraværende i en eller annen form siden 1933.

Det er denne siste formen for tilhørighet Habermas foretrekker i et moderne samfunn. Nasjonen som en førpolitisk enhet avvises til fordel for en mer konstituerende rolle i dannelsen av en politisk identitet for borgerne i demokratiske stater. Han mener den tyske erfaringen eksemplifiserer behovet for at en moderne forståelse av et republikansk samfunnsborgerskap bør kutte navlestrengen til den nasjonale bevissthet, som i utgangspunktet la grunnlaget for ideen (Habermas 1994: 259).

Habermas er også tilhenger av republikanske idealer, som aktiv deltakelse og et deliberativt demokrati. Konstitusjonell patriotisme kan derfor først og fremst tilby et alternativt grunnlag for en felles identitet. En slik patriotisk identifikasjon er i større grad basert på universelle verdier, tillit til de politiske institusjonene og troskap overfor grunnloven. Mens en nasjonal identitet innebærer at en har en følelse av å høre sammen på grunnlag av felles historie eller kultur, vil konstitusjonell patriotisme være basert på at mennesker i større grad deler en identitet på grunnlag av tilhørighet til staten, ifølge Mason (1999: 273). USA og Frankrike blir gjerne trukket frem som eksempler på at det er mulig å danne en identitet og solidaritetsfølelse uten sterke nasjonale myter.

5.1.1 En alternativ kilde til solidaritet?

Konstitusjonell patriotisme fremstilles som en mulig identitet for samfunnsborgerskap, basert på tillit til institusjonene og politisk deltakelse. Spørsmålet er om den bindende kraften til en

---

¹⁶ Denne modellen, som også kalles forfatningspatriotisme, blir ofte brukt som utgangspunkt for muligheten for å danne en europeisk identitet. Se blant annet Østerud (1994: 131), Føllesdal (2000), Habermas (2005: 155).

politisk kultur vil være sterk nok til å holde samfunnet sammen. Ifølge Habermas (2005: 159) etablerer et demokratisk samfunnsborgerskap “an abstract, legally mediated solidarity between strangers”. Han beskriver en slik solidaritet som en form for sosial integrasjon, som først oppstod innen nasjonalstaten, men som nå kan realiseres innen en politisk kommunikativ kontekst.

What unites a nation of citizens, as opposed to a *Volksnation*, is not some primordial substrate but rather an intersubjectively shared context of possible mutual understanding (ibid: 159).

For Habermas (2005: 133) kan den demokratiske prosess i seg selv tilby de nødvendige garantiene for sosial integrasjon i pluralistiske stater. Det Habermanske samfunnsborgerskap har derfor en politisk og demokratisk felleskultur som sitt fundament, som ikke lenger vil være basert på hvorvidt borgerne har samme etniske og kulturelle opphav.

I kapittel 4 konkluderte jeg med at for å oppnå en følelse av solidaritet i en stat er trolig innholdet i den kollektive identitet av større betydningen enn om identiteten er av en nasjonal karakter. På grunnlag av denne slutningen vil jeg påstå at konstitusjonell patriotisme kan være forenlig med en viss grad av omfordeling, ettersom en slik modell legger vekt på individenes tillit til de politiske institusjonene. En sterk nasjonal identitet vil muligens gi større grad av omfordeling, men en konstitusjonell patriotisme vil på sin side gi rom for mer individuell frihet. Derfor mener jeg at denne modellen er mer legitim i et pluralistisk samfunn.

5.1.2 Frihet som kjerneverdi

Konstitusjonell patriotisme har frihet som en grunnleggende verdi. Cronin (2003: 5) påpeker at de sivile frihetene de demokratiske konstitusjonene holder i hevd beskytter individers friheter til å fremme sine egne interesser og forståelse av goder, samtidig som de gir rom for å utvikle ikke-politiske identiteter og medlemskap. Konstitusjonell patriotisme etterlyser derfor et skarpt skille mellom politisk og subpolitisk kultur. Habermas (2005: 118) fremste argument er at dette skille mellom kultur og politikk er nødvendig for nettopp å ta høyde for det kulturelle mangfoldet i moderne stater. Poenget er at den politiske kulturen må skilles fra majoritetskulturen for øvrig slik at ulike former for kulturelle, etniske og religiøse former for liv kan eksistere sammen og mennesker kan delta i den samme politiske kulturen på like vilkår. Dette innebærer at en demokratisk stat kun kan kreve at nykommerne anerkjenner den

politiske kultur, mens kravet om at innvandrere må innrette seg etter flertallets kultur og verdier ikke regnes som legitimt.

Grunnlaget for den kollektive identiteten blir dannet i den praksisen der borgerne aktivt utøver sine sivile rettigheter, fremfor å ta utgangspunkt i etnisitet og felleskultur. Ifølge Habermas er moderne demokratier derfor ikke avhengig av en sterk nasjonalfølelse. Han hevder at der samfunnsborgerskap har røtter i politiske kulturer, kan det konstitusjonelle demokratiet selv utgjøre grunnlaget for borgernes identiteter ved å gradvis kvitte seg med sin historiske avhengighet av det ambivalente nasjonsbegrepet. Ifølge denne tilnærmingen kan lojalitet til demokratiske konstitusjonelle prinsipper og institusjonene skape en identifikasjon fokusert på menneskers *politisk status* som samfunnsborger:

The political culture of a country crystallizes around its constitution. Each national culture develops a distinctive interpretation of those constitutional principles that are equally embodied in other republican constitutions – such as popular sovereignty and human rights – in light of its own national history. A “constitutional patriotism” based on these interpretations can take the place originally occupied by nationalism (Habermas 1998: 118).

Habermas får støtte av Baumann, som i et intervju med Knut Olav Almås Aftenposten 2011, uttrykker bekymring for at fiendtligheten innvandrere møter vil føre til ytterligere splittelse og sterkere fundamentalisme.

Mitt syn er at det eneste man overhodet kan kreve av innvandrere er såkalt konstitusjonell patriotisme: Lojalitet overfor landets grunnlov og andre lover. Alt annet er en privatsak og personlige valg, og ikke noe som regjeringer kan ha innflytelse på. Det vil si: Innvandrere i Norge kan heie på Pakistan så mye de vil i ethvert henseende, så lenge de er lojale norske borgere (Zygmunt Baumann, intervju Aftenposten 2010).

5.1.3 De forente immigranter

USA blir ofte brukt som et eksempel på det nærmeste en kommer konstitusjonell patriotisme i praksis. Mason (1999: 273) påpeker at den amerikanske befolkning har svært ulike oppfatninger om hva som er det godt liv, men at de holder sammen fordi de deler en felles identitet, der grunnloven spiller en helt sentral rolle. Miller (1995: 166) mener at det ikke er riktig å kategorisere den amerikanske identiteten som konstitusjonell patriotisme. Dette begrunner han med at selv i USA, der konstitusjonelt troskap spiller en svært sentral rolle i definisjonen av nasjonalitet, har den kollektive identiteten også betydelige historiske og kulturelle elementer.

Det vesentlige i denne sammenheng er imidlertid ikke hvilken kategori den amerikanske identiteten kan plasseres i, men å anerkjenne at USA har hatt en helt annen åpenhet overfor innvandrere enn det som har vært tilfellet i europeiske land. Dette skyldes hovedsakelig USAs særegne historie som et land, som vokste frem av “forente immigranter”, har resultert i en multikulturell selvforståelse:

The multicultural self-understanding of the nations of citizens formed in classical countries of immigration like the US is more instructive in this respect than that derived from culturally assimilationist French model (Habermas 2005: 160).

En annen sentral faktor er at verdien av individuell frihet er solid forankret i den amerikanske kultur. At store deler av befolkningen ser den amerikanske identitet som en forpliktelse til frihet er trolig derfor en medvirkende årsak til at USA stort sett har vist åpenhet og toleranse overfor innvandrere. Vel så viktig er at det ikke har blitt stilt krav om en bestemt etnisk identitet for å bli regnet som en fullverdig amerikansk statsborger:

Instead, it involved newcomers of different background adopting basic concepts of American life-equality under law, due process, and economic opportunity (Rodriguez 1999: 4).

5.1.4 En inkluderende identitet

Mens en nasjonal identitet i stor grad er basert på forestillinger om “oss” i forhold til “andre”, vil jeg påstå at en mer konstitusjonell identitet, slik Habermas beskriver den, kan bygge på mer allmenngyldige prinsipper. Jeg argumenterer derfor for at en slik politisk identitet vil være mer åpen for nykommere og at tersklene for inkludering kan reduseres. En vesentlig forskjell er at staten oppmuntrer til patriotisme på vegne av politiske prinsipper, ordninger og institusjoner fremfor nasjonale symboler og fortellinger. En konstitusjonell patriotisme kan derfor by på en mer tilgjengelig identitet, som ikke legger for store føringer på individers øvrige kulturelle og religiøse identiteter.

Samtidig vil jeg påstå at konstitusjonell patriotisme ikke nødvendigvis står som en motsetning til en nasjonal identitet. Til forskjell fra enkelte av tilhengerne av konstitusjonell patriotisme¹⁷, vil jeg argumentere for at det er nødvendig å anerkjenne den sterke historiske forbindelsen mellom stat og nasjon. Grunnloven og de demokratiske institusjonene i et land er ikke uavhengig av sin historiske kontekst, som består av ett eller flere offisielle språk,

---

¹⁷ Som for eksempel Mason (1999).

politiske tradisjoner og en felles kulturarv. Det er først og fremst på det teoretiske plan at konstitusjonell patriotisme skiller lag med Millers modell ved å inkludere den normative verdien av individuell frihet. Ettersom jeg anerkjenner at individuell frihet bør være en kjerneverdi i samfunnsborgerskap, er det enkelte trekk ved den nasjonale identitet som bør avvises i pluralistiske og moderne stater.

5.2 Nasjonalitetens janusansikt

Nasjonalitet bygger på motstridende aspekter. På den ene siden, ser den nostalgisk tilbake mot en fiktiv fortid med etnisk og kulturelt homogene samfunn basert på felles opphav. På den andre siden ser den fremover på en verden av moderne liberale demokratier, ifølge Habermas (2005: 131), som mener han avdekker nasjonalismens iboende og farlige *janusansikt*. Forståelsen av nasjonen som et førpolitisk samfunn basert på felles opphav forbundet av geografiske bånd og fellesskap i språk, skikker og tradisjon innebærer en tendens til å stigmatisere ikke-nasjonale som underordnede, fremmede eller fiender. Habermas påpeker det paradokset som ligger i nasjonalisme, som moderne og tradisjonelt, inkluderende og ekskluderende på samme tid.

Nationalism is a form of collective consciousness which both presupposes a reflexive appropriation of cultural traditions that have been filtered through historiography and which spreads only lend to nationalism the artificial traits of something that is to a certain extent a construct, thus rendering it by definition susceptible to manipulative misuse by political elites (Habermas 1995: 257).

Den samme uoverensstemmelsen kommer til syne i David Millers modell. Nasjonal identitet karakteriseres som både stabil og fleksibel i sin natur. Han fremstiller den som basert på historiske myter, men samtidig avhengig av det moderne fenomenet massemedia. Habermas ønsker å kvitte seg med den etniske og historiske ballasten en nasjonal identitet bærer med seg, særlig fordi det er fare for at historiske myter kan misbrukes av den politiske elite¹⁸. Han hevder samfunnsborgerskapet aldri har vært begrepsmessig knyttet til en nasjonal identitet og at det derfor er mulig med en frakobling. Han får støtte av Faulks, som hevder at samfunnsborgerskapet som universiell status står i motsetning til nasjonens ekskluderende

---

¹⁸ Miller (1995: 69) avviser at den offentlige kulturen kan manipuleres av politikere, ved å vise til at Storbritannias tidligere statsminister Margaret Thatcher mislykkes med en slik strategi. Det finnes likevel en rekke eksempler på det motsatte, der kanskje det fremste og mest alvorlige tilfellet fant sted i Tyskland før 2. verdenskrig brøt ut.

status. Samtidig hevder han at det er problematisk at Miller fremstiller nasjonalitet som både en politisk idé og en før-politisk idé. Han skriver:

The truth is, Miller cannot have it both ways. Either we are prepared to ring-fence aspects of national identity, protecting it from democratic scrutiny, and thereby preserving many conservative and exclusive institutions and practices, or we embrace citizenship as an identity that privileges politics over culture (Faulks 2000: 39).

5.2.1 Historiske myter

Hvilke trekk er det i så fall ved en nasjonal identitet som må forkastes i et moderne samfunn? En vanlig kritikk som rettes mot nasjonalisme, er at det er en ideologi som inneholder et betydelig element av myter. Som vist i kapittel 2, avviser Miller (1995: 35) kritikken om at en nasjonal identitet ikke kan overleve kritisk refleksjon og fornuftig overveielse. Han forsvarer historiske myter ut fra en logikk som sier at siden en nasjonal identitet kan bringe frem en en følelse av etiske forpliktelser mellom mennesker og solidaritet, bør den ikke avvises på grunnlag av kritisk overveielse.

The real question, however, is not whether national identities embody elements of myth, but whether they perform such valuable functions that our attitude, as philosophers, should be one of acquiescence if not positive endorsement (Miller 1993: 8).

Som jeg refererte til i kapittel 2, hevder Miller (ibid: 37) at det ikke vil være ufornuftig å støtte nasjonale historier som er mytiske, og kanskje endatil usanne, dersom de kan bidra til å bevare verdifulle sosiale relasjoner. Han sammenlikner med en lykkelig familie som holder sammen på grunnlag av en falsk forestilling om at alle barna er biologisk avkom av sine foreldre (Miller 1989: 243). Denne "målet-helliggjør-middelet-argumentasjonen" er særlig problematisk ettersom jeg har vist at det kan finnes andre og mer legitime veier til målet. Jeg vil derfor fastholde at det er uheldig å fremme en identitet basert på mytiske elementer i en modell for samfunnsborgerskap i et moderne samfunn.

Et annet problem med slike myter er at de ofte er basert på historiske strider med andre nasjoner, noe som kan forsterke skepsisen mot enkelte grupper. Kymlicka (2003: 197) viser for eksempel til hvordan myndighetene i Estland aktivt hindrer russiske innvandrere å lære seg språket, noe som tyder på at russere ikke er ønsket som borgere på grunn av den problematiske fortiden med Sovjetunionen. Mason (1999: 277) reiser også spørsmålet om det

kan være grupper i samfunnet som vil ha andre og mer negative erfaringer knyttet til nasjonens heder og ære, som innebærer utnyttelse og undertrykkelse. Dersom de nasjonale mytene får for stor innflytelse på det politiske feltet, er det fare for at samfunnsborgerskapets praksis vil komme i konflikt med de deliberative idealene om at avgjørelser skal være legitime og inkluderende. Med det mener jeg at systematisk undertrykkelse av etniske grupper på grunnlag av forhistoriske hendelser, ikke er etisk forsvarlig for et samfunnsborgerskap, som tar sikte på å inkludere alle innbyggerne i de politiske avgjørelsene.

5.3 Et realistisk alternativ?

Lægaard (2003: 314-315) påpeker at Miller understreker at den nasjonale identitet er noe mer og noe annet enn identifikasjon med politiske institusjoner eller politiske prinsipper, slik som er tilfellet i Habermas konstitusjonelle patriotisme. Det til tross for at han inkluderer idealet om deliberativt demokrati og det liberale prinsippet om individuell frihet. For Miller (1995: 162) tilbyr ikke konstitusjonell patriotisme noe reelt alternativ til en nasjonal identitet. Han mener at troskap til grunnloven og de politiske institusjoner som utgangspunkt for en felles identitet ikke har evnen til å strekke seg så langt og stikke så dypt i menneskets sinn som nasjonalitet. Selv om vi kan anerkjenne at etableringen av en formell grunnlov er en historisk handling som spiller en betydningsfull rolle i nasjonens historie, må dette ikke forveksles med antakelsen om at en konstitusjonell lojalitet *alene* kan tilby en erstatning for nasjonal identitet, påpeker han. Han retter særlig to innvendinger mot konstitusjonell patriotisme:

5.3.1 Statenes fysiske utskillelse

Miller (1995: 163) antar at prinsippene i en grunnlov trolig er for generelle i form til å gi innbyggerne noen historisk identitet. I motsetning til en nasjonal identitet, mener han for eksempel at grunnloven ikke kan gi noen forklaring på hvor de statlige grensene skal gå. I boka *Stat, nasjon, klasse* (1987) fremstiller Rokkan nasjonsbygging som en prosess av kulturell standardisering innad, der nasjonale institusjoner som vernepliktig forsvar, allment skolevesen, utbredelse av kommunikasjonsmedier og en nasjonal identitet ble utviklet. Et viktig poeng hos Rokkan er imidlertid at de geografiske grensene som regel ble fastsatt før nasjonsbyggingprosessen tok til. Dette poenget er også Lægaard inne på:

Politiske grænser er tvært imod historiske produkter af politiske forhandlinger, krige og dynastiske forhold fra før nationer og nationalstater overhodet eksisterede i moderne forstand. Det forholder sig

oftest stik modsat af hvad Miller hævder: Følelser av fælles nationalitet er produkter af politiske grænsedragninger (og efterfølgende "nationbuilding"), frem for omvendt (2003: 314).

Også Ingram (1996: 7) utfordrer Millers påstand om at en nasjonal identitet er nødvendig for å rettferdiggjøre statens grenser og legitimitet. Hun mener Miller baserer seg på en feilaktig forestilling om at det er en teoretisk løsning på problemet med grensesetting. Slike grenser har blitt avgjort av historisk makt og tilfeldigheter. Disse avgjørelsene dreier seg først og fremst om praktiske spørsmål.

5.3.2 Individens sosiale kart

Millers (1995: 164) andre innvending mot en slik tilnærming er at den ikke kan tilby et sosialt kart som mennesker kan benytte for å forstå sine sosiale omgivelser. I motsetning til konstitusjonell patriotisme vil en nasjonal identitet knytte oss til en kollektiv enhet, hevder han.

It assigns us to a large collective unit, and tells us a great deal about the historic achievements and failures of that unit. It allows us to see the world around us as something we have built for national identity is expressed in all kinds of physical and institutional forms, whether it is the war memorial in our village or the jury on which we are called to serve (ibid: 164).

Han fremstiller to typer individer: De som er opptatt av hva slags samfunn de lever i, hvordan det har blitt som det har blitt og derfor identifiserer seg nasjonalt. Dernest den type mennesker som ser verden som et enormt supermarked, hvor de kan velge mellom tjenester og ærend.

In that sense, we must either embrace a national identity and the obligations and commitments that go along with it, or free-ride on the backs of other people who do (ibid: 165).

Dette skillet Miller gjør mellom mennesker med og uten en nasjonal identitet virker svært forenklet. Selv om en viss interesse og forståelse for samfunnet er av avgjørende betydning for å bringe frem en følelse av solidaritet, følger det ikke at en kan redusere personer uten nasjonale sympatier til egoistiske *free-riders*, slik Miller gjør. Følger vi Millers resonnement er det *kun* en nasjonal identitet som kan bidra til at mennesker har interesse av altruistisk oppførsel. Dermed overser han hvordan religiøse overbevisninger og ideologiske tilslutninger kan være noen av de sterkeste kildene til solidaritet. Faulks (2000: 37) er blant de som påpeker at nasjonalitet ikke er den eneste kilde til identifikasjon som fører til selvoppofring

eller altruisme: ”Historien viser at individer har vært rede til å gjøre betydningsfulle ofre på grunn av religion, klasse, kjønn og beskyttelse av miljøet”, slår han fast.

5.3.3 En idealistisk utopi?

Selv om jeg har vist at Millers kritikk av konstitusjonell patriotisme kan tilbakevises, er ikke denne posisjonen feilfri. Et større problem med en slik teori er at den hviler på en rekke idealistiske forutsetninger, som blir tatt for gitt. Ved at den demokratiske praksis blir grunnlaget for den kollektive identitet, må vi for eksempel forutsette at individer er motivert til å delta. Det er ikke helt utypisk for Habermas at “hans fremstillingsmåte ikke er preget av overdreven abstrakthet, en tendens til *erfaringsløs teori*, hvor veien til konkrete eksempler er vanskelig å finne” (Kalleberg 1999: 17). Derfor er det mer uvisst hvorvidt denne posisjonen kan representere en realitetsforankret utopi, som er mitt metodiske utgangspunkt. Ren idealisme er problematisk fra et praktisk perspektiv, siden det ikke kan foreligge noe alternativ handlingsvei under ikke-ideelle omstendigheter (Lægaard 2006: 412).

Konstitusjonell patriotisme forutsetter også at stater kan være kulturelt nøytrale, som vil si at de verken vil belønne eller straffe enkeltstående oppfatninger av det gode liv. For Kymlicka (1995: 108) er *statlig nøytralitet* eksempel på et idealistisk prinsipp, som han mener ikke har hold i virkeligheten. Han mener at denne fremstillingen er urealistisk, fordi stater uunngåelig vil fremme enkelte kulturelle identiteter, og dermed nedprioritere andre. Politiske avgjørelser om språk, interne grenser, offentlige helligdager og nasjonale symboler kan derfor ikke være kulturelt nøytrale. Derfor er det fare for at en rekke grupper i samfunnet vil føle seg ekskludert fra felleskulturen, selv om de nyter godt av de samme rettighetene som er etablert i samfunnsborgerskapet. Medlemmer av disse gruppene vil oppleve at de står utenfor ikke bare på grunn av sin sosioøkonomiske status, men også på grunn av sin sosiokulturelle identitet – deres “ulikhet” (Kymlicka og Norman 1994: 370).

Kymlicka (1995: 331) hevder at det eksisterer to mektige hierarkier i vestlige demokratier. På den ene siden finner vi et økonomisk hierarki, basert på forholdet til markedet eller produksjonsmidler. Kampen mot de ulikhetene som ligger forankret i det økonomiske hierarkiet resulterer i en omfordelingspolitikk. På den andre siden finnes et hierarki knyttet til *status*. Dette hierarkiet er reflektert i historiske diskriminerende lover mot lavstatusgrupper og den pågående usynligheten og stereotypifisering i media, ifølge Kymlicka. Kampen mot denne formen for statushierarki resulterer i en politikk basert på *anerkjennelse av ulikheter*.

Denne multikulturelle politikken har som mål å få bukt med kulturell urettferdighet, som Kymlicka mener har sine røtter i etablerte sosiale mønstre av representasjon, tolkning og kommunikasjon. For å oppnå rettferdighet, mener Kymlicka at det ikke bare er nødvendig med omfordeling av goder gjennom velferdsstaten, men at det kan også være på sin plass med omfordeling av rettigheter.

5.4 Multikulturalismens løsning

I kapittel 3 redegjorde jeg for Kymlickas beskrivelse av individuell frihet, som han mener henger nøye sammen med vår tilknytning til en samfunnskultur. Kymlickas (1995: 37) versjon av multikulturalisme¹⁹ tar utgangspunkt i denne liberale verdien og han konkluderer med at gruppedifferensierte tiltak som fremmer individers tilgang til en samfunnskultur har sin rettmessige plass i en liberal teori om rettferdighet²⁰. For å gjøre integrasjon mulig må myndighetene først og fremst bekjempe fordommer og rasisme, og deretter tilrettelegge institusjonene til den dominerende kulturen ved å innføre enkelte *polyetniske rettigheter*, hvis det er behov for det. Denne typen rettigheter går ut på å tillate innvandrere å uttrykke sin etniske identitet, i tillegg til å redusere noe av assimileringsspresset. Kymlicka (1995: 31) viser til at denne politikken først og fremst er ment å sikre en effektiv utøvelse av felles rettigheter i samfunnsborgerskapet. Enkelte etniske og religiøse grupper får i tillegg offentlig finansiering for sine kulturelle praksiser, som etniske foreninger, magasiner og festivaler. Disse gruppespesifikke tiltakene akter å hjelpe etniske grupper og religiøse minoriteter med å uttrykke kulturell særegenhet og stolthet uten at det forringer deres mulighet for deltakelse i det dominerende samfunnet.

Enkelte kritiserer Kymlicka for å være lite konsistent ved at han konkluderer med at grupperettigheter er nødvendig for å tilrettelegge for integrasjon inn i en overordnet nasjonal samfunnskultur, når de polyetniske rettighetene han beskriver først og fremst går ut på å bevare minoritetenes *etniske tilhørighet*. Det følger altså ikke logisk av Kymlickas premiss om at individuell frihet avhenger av tilknytning til den overordnede *samfunnskultur*. Blant andre Modood (2007: 33) påpeker at ved å knytte individuell frihet til en samfunnskultur, ekskluderer Kymlicka sitt eget forsvar av grupperettigheter for etniske grupper:

---

¹⁹ Multikulturalismen er en teoretisk samlebetegnelse for samfunnsvitenskapelige teorier som tar sikte på å skape et mer inkluderende demokrati og redusere hindrene minoriteter møter overfor majoritetssamfunnet.

²⁰ Kymlicka (1995: 37) påpeker at det er nødvendig å skille mellom rettigheter som sikrer ytre beskyttelse fra storsamfunnets avgjørelse og rettigheter som gir tillatelse til indre restriksjoner. Fra et liberalt ståsted er det kun de rettigheter som har til hensikt å gi minoriteter ytre beskyttelse som kan forsvares.

Societal culture as the basis for minority rights, one can see why on this theory migrants have a duty to integrate, but not why this should be sweetened with polyethnic rights (ibid: 31).

Også Young (1997: 48) mener det virker motstridende å støtte etniske gruppers kulturelle egenhet når målet er å sikre integrasjon inn i den felles kulturen. Hun hevder at det er forskjell på å inkludere innvandrere gjennom politiske avgjørelsene, ved å gi like økonomiske muligheter, og ved å assimilere dem inn i den dominerende nasjonale kulturen. Dersom vi ser bort fra distinksjonen Kymlicka gjør mellom etniske og nasjonale minoriteter i samfunnet, mener jeg imidlertid at han gir en god begrunnelse for å etablere visse grupperettigheter med utgangspunkt i individuell frihet. På den måten vil individers rett til å bevare sin kulturelle egenhet og ta valg i tråd med egne verdier, bli beskyttet gjennom lovverket. Denne tilnærmingen kan derfor virke mer gjennomførbar sammenliknet med konstitusjonell patriotisme.

5.4.1 Multikulturalisme som politikk

Den multikulturelle posisjon har møtt mye motstand fra teoretikere og politikere særlig det siste tiåret. Kenan Malik er blant dem som er kritisk til multikulturalisme som politikk. I radioprogrammet *På livet laus* (NRK 2011) forklarer Kenan Malik bakgrunnen for sin skepsis. Multikulturalismen som *levd erfaring*, har gjort Europa mer levende, åpent og mangfoldig, hevder Malik i programmet. Multikulturalismen som *politisk prosess* derimot, dreier seg ikke om å leve med mangfold, men om å institusjonalisere mangfoldet ved å sette merkelapper på ulike grupper, hevder Malik i programmet. Ved å styre kulturelt mangfold på denne måten undergraver multikulturalisme som politisk prosess mye av det som er bra med mangfold i utgangspunktet. Han ser det som problematisk at multikulturalismen fremstiller individer som medlemmer av kulturelle grupper og ikke som samfunnsborgere.

Malik (2005: 366) mener at argumentet om at grupperettigheter hjelper individer å definere hvem de er og gir dem den respekt de fortjener, er misforstått. Han påpeker at det er forskjell på å respektere *personen* og respektere *ideer*. Når man utfordrer de ideene vedkommende har, er det fordi du respekterer han som person. Dersom du sier at du respekterer ideer, og at du ikke vil utfordre dem, sier du i virkeligheten at du ikke respekterer denne personen, og at du ikke tror vedkommende evner å forsvare sine synspunkt, hevder han.

Maliks kritikk mot multikulturalisme som politisk prosess er interessant, særlig i lys av at en rekke europeiske politikere har uttalt offentlig at den har mislykkes, deriblant Tysklands Angela Merkel (Omar 2010) og Storbritannias David Cameron (BBC 2011). Europeiske land erfarer en økende tendens til skepsis mot innvandrergupper, og at grupperettigheter ikke har hatt den integrerende effekten som først antatt. Faren ved en slik politikk er at den kan føre til at individer tvinges inn i kategorier og grupper, der de i utgangspunktet ikke føler seg hjemme. På den måten kan en tenke seg at gruppetenkningen den multikulturelle politikken er basert på, manifesterer seg i samfunnet. Denne utviklingen kan dermed forsterke et av de største hindrene for inkludering i et pluralistisk samfunn, som er mistillit og skepsis hos majoritetsbefolkningen. Dermed kan slike grupperettigheter bidra til å forsterke splittelsene i samfunnet fremfor å skape mer tillit og solidaritet. Mason påpeker at gruppetenkningen Kymlicka står for kan gå utover følelsen av tilhørighet til samfunnet som helhet:

If law and policy makers regard themselves solely or primarily as representatives of particular national or ethnic groups, and ordinary citizens regard themselves solely or primarily as members of such groups, this is unlikely to foster their loyalty to the state as a whole (Mason 1999: 283).

5.4.2 Grupperettigheter versus omfordeling

Også Miller (2007: 337) frykter at grupperettigheter kan true den sosiale integrasjonen – og enda verre borgernes solidaritet med hverandre og fundamentet for velferdsstaten. Han mener at vi allerede ser en tendens til at følelsen av solidaritet på tvers av grupper i vestlige demokratier er svekket, noe som er dårlig nytt for de som ønsker seg mer sosial rettferdighet gjennom omfordeling av goder i velferdsstaten. Miller (1995: 133-134) frykter at anerkjennelse av etniske og religiøse subkulturer vil gå på bekostning av den overordnede nasjonale identitet. Han ser derfor ingen grunn til å gi noen grupper forskjellsbehandling:

I also argue that by turning backs on forms of identity, particularly national identities, that can bond citizens together in a single community, advocates of identity politics would destroy the conditions under which disparate groups in a culturally plural society can work together to achieve social justice for all groups. Minority groups are likely to have little bargaining power, so they must rely on appeals to the majority's sense of justice and fairness, and these will be effective only to the extent that majority and minorities sympathize and identify with each other (Miller 2000: 4-5).

Kymlicka (2001: 36) avviser at hans posisjon strider med verdien av solidaritet og påpeker at grupperettigheter først og fremst handler om inkludering. Grupper som føler seg ekskludert ønsker å bli inkludert i et større samfunn, og anerkjennelse og tilpassingen av deres *ulikhet* er

ment å legge til rette for dette. Han formoder i stedet at det motsatte ofte vil være tilfellet, nemlig at det er mangelen på grupperettigheter som bryter ned båndene av sivil solidaritet. Ved å fjerne barrierer og ekskluderinger som hindrer at minoriteter helhjertet kan omfavne de politiske institusjonene, kan vi forvente at grupperettigheter faktisk styrker solidaritet og fremmer politisk stabilitet, hevder han. Dette underbygger han ved å vise til en empirisk undersøkelse²¹, som viser at første- og andregenerasjonsinnvandrere som er stolte av sitt opphav, også er noen av de mest patriotiske borgerne i sitt nye land. Deres sterke tilknytning til deres nye land ser ut til å være basert på landets vilje til å tolerere og ønske velkommen deres kulturelle ulikheter.

Kymlicka (1995: 178) mener at det ikke trenger å være noen motsetning mellom det å ha sterk tilknytning til sitt opprinnelsessted og samtidig ha en følelse av tilhørighet til sitt nye hjemland. Han argumenterer istedet for at stater må gi rom for såkalte bindestreks-identiteter. Ikke minst vil det være en styrke for graden av solidaritet og samhold, dersom befolkningen oppfatter at etnisk mangfold gir samfunnet en positiv verdi. Kymlicka står også i bresjen for en av de få empiriske studiene, som tar sikte på å undersøke sammenhengen mellom en differensiert politikk og sosial omfordeling (Banting m. fl. 2006b). I undersøkelsen kategoriserer de ulike land etter i hvilken grad multikulturell politikk ble implementert i tidsrommet 1980-2000, for deretter å sammenlikne denne utviklingen med velferdsstatens posisjon i landene. Resultatene viser at strukturelle faktorer, som offentlig forbruk, politisk regjeringsparti og andelen av befolkningen som er over 64 år, i større grad kan forklare nedgang i omfordelingspolitikk enn etableringen av grupperettigheter. Det har imidlertid blitt gjort lite forskning på området, så det er behov for ytterligere undersøkelser for å underbygge resultatene fra Banting og han medforfatteres studie.

5.5 Konklusjon

I dette kapitlet har jeg presentert konstitusjonell patriotisme, som et alternativt grunnlag for en felles identitet i pluralistiske stater. Denne modellen er særlig inspirert av Habermas, som mener at troskap til grunnloven og deltakelse i den demokratiske praksis er tilstrekkelig for å bringe frem en viss grad av solidaritetsfølelse. Jeg argumenterer for at denne modellen kan regnes som et mer legitimt alternativ, ettersom den har individuell frihet som sin kjerneverdi

---

²¹ Whitaker, Reg (1992): *A Sovereign Idea: Essays on Canada as a Democratic Community*. Montreal: McGill-Queen's University Press.

og representerer en mer inkluderende identitet for innvandrergupper. Samtidig gjør jeg et poeng ut av at det ikke nødvendigvis er et klart skille mellom en nasjonal identitet og konstitusjonell patriotisme, men at modellen kan brukes som et utgangspunkt for å avvise enkelte destruktive trekk ved nasjonalitet. Avhengigheten av å reprodusere nasjonale myter virker for eksempel lite konstruktiv i et moderne samfunn, særlig en slik tendens ikke kan overleve kritisk overveielse og ofte er knyttet til historisk diskriminering av minoriteter. Jeg viste at selv om konstitusjonell patriotisme er et mer ønskelig ideal, er det mer usikkert hvor gjennomførbar denne posisjonen er. Basert på Kymlickas påstand om at pluralistiske stater uunngåelig vil prioritere enkelte kulturelle identiteter fremfor andre, påpeker jeg at enkelte grupperettigheter kan gi en juridisk forsikring om at verdien om individuell frihet sikres for minoriteter. Jeg konkluderer med at en konstitusjonell identitet og åpenhet for grupperettigheter kan være en plattform for et samfunnsborgerskap, som balanserer verdien av solidaritet med verdien av individuell frihet.

6 Oppsummering

Denne oppgaven har tatt sikte på å undersøke om nasjonal identitet som grunnlag for et samfunnsborgerskap kan rettferdiggjøres fra et normativt sted. Jeg har kommet frem til at vi verken kan gi et entydig *ja* eller *nei* på dette spørsmålet. På den ene siden har jeg vist at dersom vi ønsker å oppnå idealet om mer sosial rettferdighet, bør vi støtte en slik påstand. En nasjonal felleskultur har vært og er fremdeles sentral for å skape samhold mellom mennesker innenfor en stat. Disse vurderingene går i Millers favør. På den annen side har jeg påpekt hvordan Miller har noe ensidig vekt på sitt verdipremiss om solidaritet. Han undervurderer hvordan en nasjonal identitet kan komme i konflikt med verdien av individuell frihet i pluralistiske stater. Samtidig har jeg demonstrert hvordan den kausale koblingen mellom en nasjonal identitet og solidaritetsfølelse er mer usikker enn det Millers konklusjon legger opp til. Individens evne til å handle solidarisk overfor sine medborgere ser ut til å være betinget av felleskulturens *innhold*. Dersom dette er riktig, vil nasjonal identitet verken være en nødvendig eller tilstrekkelig faktor for å bringe frem en viss grad av omfordeling. Disse vurderingene peker i retning av at vi kan avvise nasjonal identitet som grunnlag for samfunnsborgerskap.

Denne konklusjonen kan virke lite tilfredsstillende, men tar høyde for en balansegang mellom idealet om sosial rettferdighet og verdien av individuell frihet. Vi kan ikke avvise staters nasjonale identitet fullstendig, fordi en slik kollektiv identitet kan være avgjørende for muligheten for å etablere systemer for omfordeling, slik Miller påpeker. På den andre siden kan ikke etablering av slike ordninger gå på bekostning av individuell frihet, som må være en kjerneverdi i liberale stater. Kompromisset jeg velger er en form for *konstitusjonell patriotisme*, inspirert av Jürgen Habermas. En slik modell avviser de deler av en nasjonal identitet som kan være destruktive overfor minoriteter, men beholder samtidig en felles politisk kultur som grunnlag for det sosiale limet. Funnene i denne oppgaven vil oppsummeres ved å påpeke svakheter underveis.

I kapittel 2 presenterte jeg Millers modell, som har vært utgangspunktet for diskusjonen i denne oppgaven. I fremstillingen vektla jeg spesielt:

- Millers modell består av tre komponenter: Et republikansk samfunnsborgerskap, et deliberativt demokrati og en nasjonal identitet.

- Millers deskriptive beskrivelse av egenskaper ved en nasjonal identitet omfatter blant annet en følelse av forpliktelse, et mystisk element og en særegen offentlig karakter.
- Millers sentrale argumentet er at nasjonal identitet er en forutsetning for å skape en følelse av solidaritet og tillit, nødvendig for å realisere idealet om sosial rettferdighet, samt etablere de to andre komponentene i modellen hans.
- Millers påstand om at et deliberativt demokrati kan inkludere innvandrere i den offentlige debatt og at kritikken om at en nasjonal identitet er i konflikt med individuell frihet kan avvises.

Det byr naturligvis på enkelte metodiske dilemmaer å presentere et utsnitt av Millers argumentasjon på denne måten. Å gi en fullstendig fremstilling har imidlertid ikke vært mulig innenfor de rammene som er gitt i denne oppgaven, men jeg har forsøkt å presentere hans argument på en presis og sjenerøs måte.

I kapittel 3 fremmet jeg et argument om at individuell autноми bør være en kjerneverdi i modeller for samfunnsborgerskap. De sentrale slutningene i dette kapittelet er at:

- Verdien om individuell frihet etter Kymlickas beskrivelse tilsier at det er viktig at innvandrere både inkluderes i felleskulturen, i tillegg til at de får beholde sin kulturelle særegenhet.
- Maktstrukturer i samfunnet og individers sosiale kapital vil trolig være avgjørende for evnen til å delta aktivt i den offentlige debatt. Miller tar ikke høyde for dette i sitt resonnement.
- Miller eliminerer ikke risikoen fra at vektlegging av en nasjonal identitet kan føre til en streng assimileringpolitikk eller at mennesker blir utestengt som følge av sitt kulturelt opphav.

På grunnlag av denne vurderingen foreslo jeg at en “tynnere” identitet trolig kunne stille mindre urealistiske krav til kulturelle minoriteter i et pluralistisk samfunn.

I kapittel 4 tok jeg utgangspunkt i Millers påstand om at det kun er en nasjonal identitet som kan bringe frem solidaritet i tilstrekkelig grad for et rettferdig samfunnsborgerskap. I denne fremstillingen kom jeg fram til følgende funn:

- Solidaritet er et flerfoldig begrep. Jeg viste at en mulighet for klargjøring er å presentere det i tråd med styrke, som vil variere fra egeninteresse til offervilje.

- Verdipremisset spiller en tosidig rolle i Millers resonnement. Det blir både presentert som en instrumentell verdi for at individer skal være mer tilbøyelig for å handle i tråd med sivile dyder og som en instrumentell verdi for å etablere ordninger for omfordeling av goder.
- En nasjonal identitet kan skape den motivasjonen som er nødvendig for solidariske handlinger, men den kausale forbindelsen avhenger av et spesifikt kulturelt innhold.
- Å støtte velferdsordninger vil ikke være like krevende som sivile dyder, men avhenger av tillit til de statlige institusjonene og løs gjensidighet.
- En nasjonal identitet er verken en tilstrekkelig eller nødvendig faktor for å bringe frem solidaritet.
- Dersom de gitte forutsetningene er på plass, kan en tynnere identitet trolig være tilstrekkelig for en viss grad av omfordeling.

Jeg vil minne om at det byr på visse problemer å plassere et så abstrakt og mangfoldig begrep som solidaritet innenfor bestemte kategorier, slik jeg gjør. Hensikten med dette var å klargjøre forutsetningene for Millers argument, men det er fare for at en slik forenkling ikke stemmer overens med en mer sammensatt virkelighet. Det statiske materialet som foreligger er også bare et lite utvalg og det må tas høyde for mulige utenforliggende faktorer, lav begrepsvaliditet og kausale feilslutninger. Slutningen jeg kommer frem til er derfor i stor grad basert på egne overveielser og vurderinger.

I kapittel 5 presenterte jeg en modell etter inspirasjon av Jürgen Habermas som et mulig alternativ til Millers modell. I resonnementet la jeg særlig vekt på at:

- Konstitusjonell patriotisme kan tilby et alternativt grunnlag for en kollektiv identitet, som kan bringe frem en viss grad av solidaritet og vilje til omfordeling.
- Modellen inkluderer verdien av individuell frihet og kan tilby en mer inkluderende identitet for en rekke ulike grupper. Den representerer derfor et mer ønskelig ideal i et pluralistisk samfunn.
- Modellen avviser de potensielt destruktive trekkene ved nasjonale identiteter, som tendensen til å støtte seg på historiske myter.
- Konstitusjonell patriotisme legger en rekke idealistiske forutsetninger til grunn, som at stater kan være kulturelt nøytrale, noe Kymlicka avviser.

- Grupperettigheter kan representere en mer realistisk løsning, fordi en slik posisjon sikrer minoriteters individuelle autonomi juridisk.
- Det er behov for ytterligere analyse av sammenhengen mellom sosial omfordelingspolitikk og grupperettigheter.

I fravær av andre mer troverdige svar, konkluderer jeg med at en konstitusjonell identitet og åpenhet for å etablere enkelte grupperettigheter representerer det nærmeste vi kommer en balansegang mellom individuell frihet og sosial rettferdighet. Ikke desto mindre har mitt bidrag til disuksjonen potensialet for både forbedring, fordypning og videreutvikling. I tillegg til at det er behov mer empirisk forskning av sammenhengen mellom multikulturalisme og sosial omfordeling, ville det også være interessant å se nærmere på hvordan mennesker selv oppfatter betydningen av solidaritet og hva slags forpliktelser de har overfor sine landsmenn. Oppgaven tilbyr også bare en nokså overfladisk fremstilling av republikansk samfunnsborgerskap og deliberativt demokrati, så her er det også muligheter for en dypere forståelse.

Denne oppgaven har vist at dersom vi anerkjenner den liberale verdien av individuell frihet, bør vi være varsom med å akseptere at en nasjonal identitet som grunnlag for samfunnsborgerskap. Samtidig bekrefter denne konklusjonen at utfordringene er mange, men at det finnes få fasitsvar på spørsmål om integrasjon, tilhørighet og rettigheter. Én ting det levner liten tvil om er at det kulturelle mangfoldet, som preger dagens stater ikke vil forsvinne. Politisk teori bør derfor bidra ved stadig å utfordre posisjoner og utvikle begreper innenfor teorier om samfunnsborgerskap, noe som kan være med på å nyansere den noe opphetede innvandringsdebatten i Europa.

Litteraturliste

1. Bøker:

Brochmann, Grete (2002): *Sand i maskineriet. Makt og demokrati i det flerkulturelle Norge*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Engelstad, Fredrik, Carl Erik Grennes, Ragnvald Kalleberg og Raino Malnes (2005): *Introduksjon til samfunnsfag*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Eriksen, Thomas Hylland (1997): *Flerkulturell forståelse*. Otta: Tano Aschehoug.

Faulks, Keith (2000): *Citizenship*. London: Routledge.

Habermas, Jürgen (2005): *The Inclusion of the other. Studies in political theory*. Cambridge: Polity Press.

Kymlicka, Will (1995): *Multicultural Citizenship*. Oxford: Clarendon Press.

Kymlicka (2001): *Politics in the vernacular. Nationalism, Multiculturalism and Citizenship*. Oxford: Oxford University Press.

Kymlicka, Will (2002): *Contemporary Political Philosophy. An Introduction*. New York: Oxford University Press.

Miller, David (1989): *Market, State and Community*. Oxfors: Clarendon Press.

Miller, David (1995): *On Nationality*. New York: Oxford University Press.

Miller, David (2000): *Citizenship and national identity*. Cambridge: Polity Press.

Miller, David (2003): *Political philosophy. A very short introduction*. New York: Oxford University Press.

Miller (2007): *National Responsibility and Global Justice*. New York: Oxford University Press.

Modood, Tariq (2007): *Multiculturalism*. Cambridge: Polity Press.

Müller, Jan-Werner (2007): *Constitutional Patriotism*. Princeton: Princeton University Press.

Rokkan, Stein (1987): *Stat, nasjon, klasse. Essays i politisk sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Østerud, Øyvind (1994): *Hva er nasjonalisme?* Oslo: Universitetsforlaget.

2. Antologier:

Bantin, Keith, Richard Johnston, Will Kymlicka, Stuart Soroka (2006): "Do Multiculturalism Policies erode the welfare state? An empirical analysis", i Keith Banting og Will Kymlickas (red.) *Multiculturalism and the Welfare State. Recognition and redistribution in Contemporary Democracies*, Oxford: Oxford University Press.

Bayertz, Kurt 1999: "Four Uses of solidarity", i *Solidarity*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Coleman, James S. (1994): "Social capital", i *Foundations of Social Theory*, Cambridge: Harvard University Press.

Conover, Pamela Johnston, Stephen T. Leonard, Donald D. Searing (1993): "Duty is a Four-Letter Word: Democratic Citizenship in the Liberal Polity", i George E. Marcus and Russell L. Hansons (red.) *Reconsidering the Democratic Public*, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, s. 147-172.

Habermas, J. (1994): "Citizenship and national identity", i B. Van Steenbergen (red.) *The Condition of Citizenship*, London: Sage, s. 20-35.

Kalleberg, Ragnvald (1999): "Moderne samfunns utfordringer", innledning i Jürgen Habermas *Kraften i de bedre argumenter*. Oslo: Ad Notam Gyldendahl.

Miller, David (2006): "Multiculturalism and the Welfare State: Theoretical reflections", i Keith Banting and Will Kymlickas (red.) *Multiculturalism and the Welfare State. Recognition and Redistribution in Contemporary Democracies*. Oxford: Oxford University Press.

Nagel, Thomas (1989): "Ethics as an autonomous theoretical subject", i Gunther S. Stents *Morality as a biological phenomenon. The presuppositions of sociobiological research*. Los Angeles: University of California Press.

Taylor, Charles (1989): "Cross-Purpose. The Liberal-Communitarian Debate", i Nancy L. Rosenblums (red.) *Liberalism and the Moral Life*. Cambridge: Harvard University Press.

3. Tidsskriftartikler

Arts, Will, John Gelissen (2001): "Welfare States, Solidarity and Justice Principles: Does the type really matter?", *Acta Sociologica* 44 (4): 283-299.

Bakke, Elisabeth (1995): "Mot ein europeisk identitet", *Tidsskrift for Samfunnsforskning* nummer 4: 467-491.

Barry, Brian (1996): "Nationalism versus liberalism?", *Nations and Nationalism* 2 (3): 430-435.

Cronin, Ciaran (2003): "Democracy and Collective Identity: In Defence of Constitutional Patriotism", *European Journal of Philosophy* 11 (1): 1-28.

Føllesdal, Andreas (2000): "The future soul of Europe: Nationalism or just patriotism? A critique of David Miller's defence of nationality", *Journal of Peace Research* 37 (4): 503-518.

Johnston, Richard, Keith Banting, Will Kymlicka, Stuart Soroka (2010): "National Identity and Support for the Welfare State", *Canadian Journal of Political Science* 43 (2): 349-377.

Hagen, Roar (1999): "Rasjonell solidaritet", *Dansk sociologi* 10 (3): 8-23.

Hechter, Michael, Satoshi Kanazawa (1993): "Group Solidarity and Social Order in Japan", *Journal of Theoretical Politics* 5 (4): 455-493.

Ingram, Attracta (1996): "Constitutional patriotism", *Philosophy Social Criticism* 22 (6): 1-18.

Kymlicka, Will, Wayne Norman (1994): "Return of the Citizen: A Survey of recent Work on Citizenship Theory", *Ethics* 104 (2): 352-381.

Kymlicka, Will (2003): "Immigration, Citizenship, Multiculturalism: Exploring the Links", *The Political Quarterly* 74: 195-208.

- Lægaard, Sune (2003): "Liberal nationalism og begrebet om nationen", *Tidsskrift for politisk videnskab* (35): 3: 303-318.
- Lægaard, Sune (2006): "Feasibility and Stability in Normative Political Philosophy: The Case of Liberal Nationalism", *Ethical Theory Moral Practice* 9: 399-416.
- Malik, Kenan (2005): "Making a difference: Culture, race and and social policy", *Patterns of Prejudice* 39 (4): 361-378.
- Malnes, Raino (1992): "Philosophical argument and political practice: On the methodology of normative theory", *Scandinavian Political Studies* 15 (2): 117-132.
- Mason, Andrew (1999): "Political Community, Liberal-Nationalism, and the Ethics of Assimilation", *Ethics* 109: 261-286.
- Miller, David (1988): "The Etihical Significance of Nationality", *Ethics* 4: 647-662.
- Miller, David (1993): "In Defence of Nationality", *Journal of Applied Philosophy* 10 (1): 3-16.
- Miller, David (2008): "Immigrant, Nations and Citizenship", *The Journal of Political Philosophy* 16 (4): 371-390.
- Putnam, Robert D. (1995): "Tuning In. Tuning Out: The Strange Disapperance of Social Capital in America, *Political Science & Politics* (28): 664-683.
- Regh, William (2007): "Solidarity and the Common Good: An Analytic Framework", *Journal of Social Philosophy* 38 (1): 7-21.
- Shayo, Moses (2009): "A Model of Social Identity with an Application to Political Economy: Nation, Class and Redistribution". *American Political Science Review* (103): 147-174.
- Young, Iris Marion (1997): "A Multicultural continuum: A critique of Will Kymlicka's ethnic-nation dichotomy", *Constellations* 4 (1): 48-53. Oxford: Blackwell Publishers.
- Weinstock, Daniel (1999): "Building Trust in Divided Societies", *The Journal of Political Philosophy* 7 (3): 287-307.

4. Rapporter og arbeidsnotat:

Abraham, David (2002): "Citizenship Solidarity and Rights Individualism: On the Decline of National Citizenship in the U.S., Germany, and Israel", Working Paper 53. San Diego: The Center for Comparative Immigration Studies, University of California.

Rodriguez, Gregory (1999): "From Newcomers to the new American", National Immigration Forum, Washington: US. Department of Education.

OECD. 2008. Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries. Paris: OECD.

3. Avisartikler:

Hercz, Roger. "Israels demokrati i fare". *Dagsavisen* 21.oktober 2010.

The Economist (2011): "Come back in then years' time. A heroic public spirit, but a weak state", artikkel 25. mars.

Åmås, Knut Olav. "– Usikkerhet skaper fundamentalisme". *Aftenposten* 12. mars.

4. Nettkilder:

BBC (2011). "State multiculturalism has failed, says David Cameron", 5. februar. <<http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-12371994>> [Lesedato 14.04.11]

Gilbrant, Jørgen M (2011). "Hvorfor plyndrer ikke japanerne?" *Dagbladet*, 14. mars. <<http://www.dagbladet.no/2011/03/14/nyheter/japan/utenriks/jordskjelv/tsunami/15812879/>> [Lesedato 30.03.11]

King, Laura (2011). "Japan's massive earthquake has little effect on culture's impeccable manners", *Los Angeles Times*, 13. mars. <<http://articles.latimes.com/2011/mar/13/world/la-fg-japan-quake-polite-20110313>> [Lesedato 19.05.11]

Omar, Tarek (2010). "Merkel erklærer multikulturalismen for død", *Politiken*, 18. oktober. <<http://politiken.dk/udland/ECE1087060/merkel-erklærer-multikulturalismen-for->

[doed/](#)>

[Lesedato 14.04.11]

Politiken (2011). ”Udlændinge skal optjene ret til velfærd, *Politiken*, 29. mars.

<<http://politiken.dk/politik/ECE1238771/udlaendinge-skal-optjene-ret-til-velfaerd/>>

[Lesedato 29.04.11]

Sentrale begreper. Oslo: Barne, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Den norske regjeringen.

<<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/integrering/midtspalte/sentrale-begreper.html?id=566423>>

[Lesedato 14.05.11]

5. Radioprogrammer:

NRK (2011): *På livet laus*. Kenan Malik intervjuet, 27. oktober.